

11728 /

У В И И

1930

ий

А
В
Г
У
С
Т

8

СЫЛНЭ МУТАН СҮРЭТЭН ЖУРНАЛ

Вуйлымаш.

Вэлыж

1. Т—ш. Импералист сар ваштарэш крэ- далына	1
2. Иль-Стр. Луаткудымшо МЮД	4
3. А. Нэвэров. Пычал (Ойлымаш)	6
4. Н. Тишин. Рэволютсий йып (почэла мут) 10	
5. Шабдар О. Күртнӧ корно (П. М.)	11
6. Тойшэв. Илыш йыжынан (ойлым)	12
7. И. Йар. Опанас (Ойлымаш)	15
8. Ал. Акрэйн. У корнышко (Ойлымаш). 18	
9. Шабдар О. Трактыр (П. М.)	20
10. Вачайн Почэла мут нэргэн	21
11. В. Мухин. Вачайн возымо нэргэн	23
12. В. Мухин. Наук дэн шымлышэ марий институт литэратур курсым почнежэ	24

Палэн шогаш:

Журналын кодшо (7-шэ) номырышто „Йаслэ“ луман ойлымаш пэчэтлалтын. Тидэ ойлымашым мый Нэвэровгыч кусарэнам.

С. Тойшэв.

ТЫЛЧЭ ЙЫДА ЛЭКШЭ, СЫЛНЭ МУТАН, СҮРЭТАН, АДАК
ПОЛИТИК ДЭН ОЗАНЛЫК ЖУРНАЛ

Импэриалист сар ваштарэш крэдалына

Г.П.Б-ка обяз. экз.

р. 1931 год

Акт №

Handwritten signature

Луат куд ий эртыш. Пэш кугу сар лийын ыльэ. 1914-1918 ий коклам кө ок шарнэ гын? Мондаш ок лий. Лу мылион йынг колэн, 21 мылион эмганэн, сусыргэн. Көн кидшэ кўрлын, көн йолжо, көн шинчажэ пудэшт йогэн, кө тўнчык газэш вэрэшт-тын когаргэн. Пэл кидан, пэл йолан, альэ чылт китдымэ, йолдымо, сокыр, когаргышэ капан йынгым олала урэмлаштэ кызытат ужаш лийэш.

Шукэртэ огыл мыланэм тыгай йынгым ваш лийаш вэрэштэ. Озан ола. Толчок урэм. Калык куткыла шолэш. Мөнгэш - ончыш, торэш - кутынь тошкыштыт. Ик вэрэ гына йа-тыр кугу тўшка чумыргэн тарваныдэ шога. Калыкым шэнгын тўшка дэк лийшэмым, кыньэр вуй дэн иркалэн тўшка коклаш пурэн шогалым. Ончэм. Изи орва. Орваштэ йынг кийа. Иктаж 38 ийаш. Шинчажэ тарваныдэ ик вэкэ онча. Кок кидшыгэ чараш луктын пыштымэ. Парняжэ пўтыньэк когаргышэ, шэмэ, туртын, пуангын. Йолжо лэвэдмэ Воктэнжэ чал упан, чал пондашан кугыза шога.

Будьонный.

— Йолжо таза мо?
Йолжат когыньэк йўлэн, пуангын, йолжымат тарватэн ок кэрт.

— Кунамсэк тыгэ орланэн ила?

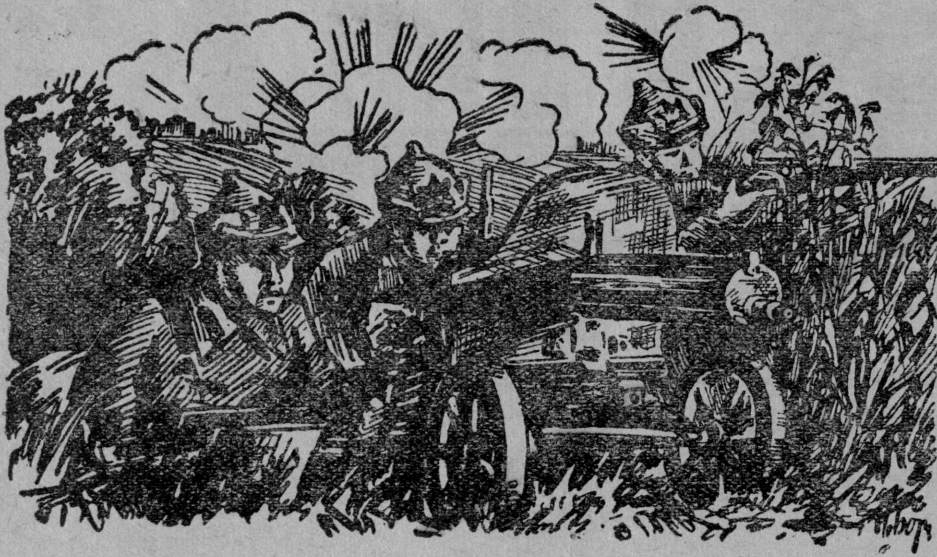
— 1916 ий годсэк. Ындэ луатнил ий тэмын.

Тыгэ кутырэн чарнымэк, шонго кугыза кагаз вўдылкагыч ик катыш ош киндым лукто. Тыгыдын-тыгыдын падэштэн сусыр йынгын умшашкыжэ пыштэдаш тўнгальэ. Тудыжо вуйжымат тарватэн ок кэрт. Умшажым гына пыкшэ почын пэтыра.

Тэвэ импэриалист сар момышта. Тудын осал пашажэ тидэ вэлэ мо? Шучко пашажым шотлэн от пытарэ. Тулык икшывыжэ мыньарэ кодын? Олала урэмыштэ кызытат бэзпризорный-шамыч вокзаллаштэ, сабар воктэн пэрныл коштыт. Пурэн илашышт пачэрышт укэ, чийашышт вургэмышт укэ, кочкашышт киндышт укэ. Кэчывалым кэчэгут урэмыштэ коштыт, йўдым иктаж улак вэрыштэ чумыргэн малат; тувыр-йолашышт шўкшў, кэчылтэш вэлэ, йолышт чара,—козыраншэ, вўраншэ.

Импэриалист сар шэмэр калыклан пэш кугу энгэкым ышта. Шотдымо оралтэ пыта, паврик, завод сўмырла, корно локтылалтэш, киндэ арам лийэш, вўр йога эн сай, эн вийан, пашам ыштышашлык йынг мучашдымэ сусырга, эмгана, кола. Ончык кайшаш, вийнышашлык илыш—импэриалист сар шумлык шэнтак вэлэ чакна.

- Ачажэ дыр,—шоналтышым.
- Молан тыгай лийын?—йодыт.
- Гэрмэн сар годым тўнчык газыш логалын.
- Кидшэ дэн кочкын кэртэш мо?
- Укэ. Кидшым тарватэнат ок кэрт.
- Кидшэ молан тыгай шэмэ?
- Садэ шучко газэш йўлэн.

ныш-шамыч угыч сарым ыш-таш шукэртак йамдылэн шо-гат. Салтак-шамычыштым йэ-шарат, сар тарманым шукэм-дат, сар пашалан күлэшлык оксам угларак кучылтыт, бро-нэносым, арэпланым йамдылат. Мландэ үмбалнат, тэнгыз вүд үмбалнат, йужыштат сар ыш-таш йамдэ лийын шогат.

Йылмышт дэн капиталист кугыжаныш-шамыч: ончыкы-жо сарым ыштымэ ок күл, сарлан йамдылалтмэ ок күл,— манын кычкыршын койыт, пашашт дэн гын чарныдэ йам-дылэн шогат.

— Сар ок^элий—манаш ок вэрэшт, сар лийэшак, лийдэ ок код. Пэш вийан, пэш осал, ожнысо дэчат шучко сар лийшашлык. Тидэ лийшаш сарыштэ химий пэш кугу вэрым налшашлык. Түрлө түнчыктарышэ газ угыч шонэт шуко лукмо. Ожнысо сэмын пронтышто вэлэ огыл, түлыштыжат сар лийын кэртэш. Арэоплан, сэпэлин ала кушкат шуыт, ала кушкат бомбым кудалтэн кэргыт.

Сар эрэ лийшэмэш. Лач кунам, ар-нья гыч, тылызыгыч, талукгыч, йа вэсканарак лиймым гына тура каласэн она кэрт. Сар лиша-шыжэ пэш раш койэш. Капиталист кугыжаныш шамыч иктэ кодтэ сарлан йамдылалтыт.

Шукэртэ огыл Лондынышто конпэрэнсий лийэ. Тэнгызыштэ сар тарман кучылтмашым мөнгэшта-раш күлэш,—манын шэмэрым ондалэн кутыраш

Шэмэр кашаклан импэралист сар нимогай пай-дам ок пу.

Пайдажэ укэ гын, молан вара импэралист сар лийэш? Көлан күлэш?

Импэралист сар капиталист-шамычлан вэлэ күлэш.

Мо тугай импэриалист сар?

Капиталист кугужаныш-шамычын ваш-ваш са-рым ыштэн крэдалмыштым импэриалист сар ма-ныт. Мо шот дэн лийэш импэралист сар? Капи-талист кугыжаныш-шамыч вэсэ-вэсышт дэч млан-дым тавалат, тэнгыз вүдым, рынкым*), рудникым шупшын налнэшт.

Капиталистын логаржэ кугу, мүшкыржэ тэмды-мэ. Мыньарэ поян, тунарэ адакат чот пояш кычалэш. Капиталистын шэржым нимо дэн тэмэн от кэрт: окса дэнат, мландэ дэнат, пого дэнат.

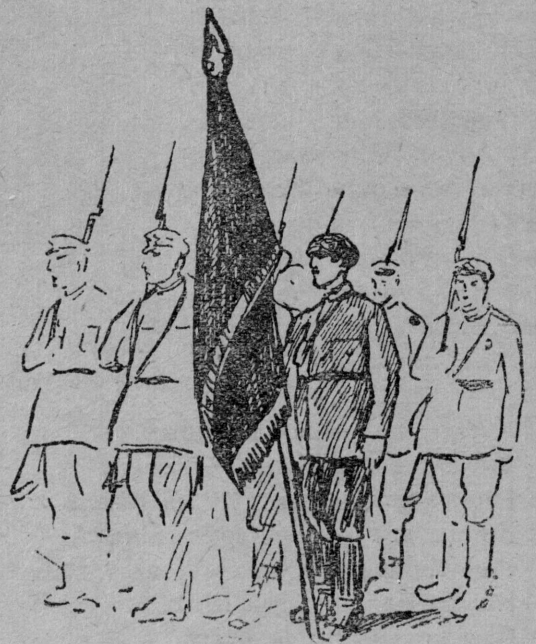
Импэриалист сар годым көн вүржэ йога? Кө-лан энгэк лийэш? Импэриалист сарыш поян бур-жуй-шамыч шкэ огыт кайэ. Нуно сарышкэ эртак пашазэ дэн крэсаньыкым вэлэ колтат. Сар годым капиталистын вүржэ ок його, шэмэрын вүржэ йога, капиталистлан энгэк ок пэрнэ, шэмэрлан пэрна. Сар годым капиталистын күсэнжэ утларак вэлэ оварга, шүргө пылышыжэ вүр йүн лөчышө умдыла гай угларак вэлэ йошкарга.

Шэмэрлан капиталист сар ыштымаш ок күл. Шэмэрлан капиталист сар ыштымаш ваштарэш крэ-далаш күлэш.

Ала ончыкыжо капиталист сар лийын ок кэрт? Ала луаткуд ий ожно лийшэ капиталист сар чы-ла капиталист кугужаныш-шамычын шэрыштым тэмэн?

— Импэриалист сар ончыкыжо ок лий, лийнат ок кэрт,—манаш ок вэрэшт. Капиталист кугыжа-

*) Рынок—сату ужалымэ, налмэ вэрым тыгэ маныт.

төчышт. Кутырымышт вэлэ лийэ. Сар тарманым мөнгэштарах иктат ок шоно.

Пүтынъ тунъасэ капитализм налына гын, кызыт тыгай шотым ужына. Экономик шотышто кризис койын шарла. Утларакшэ Амэригыштэ тидэ кризис вийан. Капиталист-шамыч сатум шотдымо ыштэн луктын улыт, налын кэртшэ укэ. Садлан сату утэн кийа, йал озанлык сату койын шулдэштэш. Фэрмэр шамыч йорлэштыт, мландыштым кодэн кайат, олаштэ пашам кычалыт, пашадымэ армийым йэшарат.

Сату шуко гын, ала шэмэр шамычлан илашышт куштылго лийын?

Укэ, нымайат куштылгэмын огыл, утларак вэлэ нэлэмын. Промышлэныс сату ужалыдэ киймэ дэнэ капиталист-шамыч угыч сату ыштымым изэмдат, павригыштым, заводыштым пэтырат, пашазэ-шамычым урэмыш луктын кудалтат. Пашазэ-шамыч пашадымэ лийыт, ик ур окса налдэ коштыт. Садлан сату кэч кунар шуко лийэш гынат, нуно сатум налын огыт кэрт Пашадымэ-шамыч Амэрыгыштэ кызыт ала мынбар мылион дэн коштыт, утыр шукэмыт.

Капиталист—шамыч сатуштым шулдо ак дэн ужалаш огыт тошт. Садлан йужо капиталистшэ сатужым ужалышаш олмэш, арам локтылэш; вүдыш кышка, йүлалта. Шыданым нангайшэ ала мынбар прокотым тэныз пундашыш пуртэн колтымат лийын.

Капиталистлан садак нымогай убыткэ ок лий. Шыданжым тудо шэргэ ак дэн страковайэн. Садлан шыданым вүдыш пуртэн колтымо дэнэ тудо утларак пайдам налэш. Ужала ыльэ гын, тунарэ пайдам ок нал ыльэ. Тэвэ капиталистын шонымашыжэ могайэ. Киндын арам локтылалтмыж дэч тудо ок шэкланэ, күсэнжым гына тэмаш шона. Акым күшкө нөлдышашлан лийын капиталист нымо дэчат ок чакнэ.

Амэрик көргыштө сату ужалаш вэр укэ лиймэ дэн, Амэрик вэс кугыжанышлаштэ сату ужалымэ вэрым кычалэш. Тидэ шотышто Амэрик Англий дэн тавалаш тунгалын. Английын колонийжэ шуко. Колонийжым шупшын налнэжэ, тэнызыштэ коштмашыжым шыгырэмдынэжэ. Англий дэн Амэрик ваш-ваш крэдалаш йамдылалтыт. Тидым шылташ огыт төчө. Тидын нэргэн шинча ончылно ойлат.

Франсий дэн Италий коклаштат сарлан йамдылалтмаш йатыр ончык кайэн. Италий могырысо чэкыштыжэ Франсий кұрылтдымө укрэплэныым ышта, Йуго-Славийым шкэ вэкылажэ шупшэш, сар тарманым пуа, Италий ваштарэш крэдалаш тарата. Германийат шкэ пошкудо шамычшым Франсий дэн Польшым пэш кумыллынак ок ончал.

Капиталист кугыжаныш-шамыч утларакшэ СССР-ым ужын огыт кэрт. Буржуй кашак эн ончыч СССР ваштарэш крэдалаш йамдылалтыт: Пүтынъ капиталист кугыжанышлаштэ кызыт Совет Республик ваштарэш тарванымаш кампаньэ чот талышнэн. Умаштэ Китай дэн СССР коклаштэ күртнө корно вэрчын лийшэ, конпликтым кө мондэн? Тунам ваш-ваш пүлтмашат тарваныш, вүрат йогыш, колышат лийэ. Кугу сарат ылыжын кэртэш улмаш. Совет властын тыныс политикшэ шумлык гына сар ыштымашкэ ыш шу.

Молан капиталист кугыжаныш—шамыч СССР чытэн огыт кэрт? Молан сар ышташ кычалыт?

Эн ончыч тэвэ молан: власть иктай огыл. СССР-ыштэ пролэтар власть, капиталист кугыжанышлаштэ—буржуазий власть. Политик дэн озанлык шот ик гай огыл: СССР-ыштэ капиталистым вожгэ кулэн пытармэ, сотсиалист озанлык ышталтэш, пүтынъ паврик-завод пролэтар кугыжаныш кидыштэ. Капиталист кугыжанышлаштэ капиталист-шамыч тошто сэмынак шэмэр калык вүрыч йуын илат, паврик-завод посна капиталист-шамыч кидыштэ.

Тидэ вэлэ огыл, адак вэс амалат уло. Пүтынъ тунъасэ капиталист кугыжаныш коклаштэ озанлык шотышто кызыт кризис талышна. Сату ужалаш вэр шагал лийын. Сатум никуш чыкаш öрыныт Тидэ шотышто СССР-ым ончэн капиталист кугыжаныш-шамычын шүмышт шэлэш. СССР пэш кугу республик. СССР-ыштэ 150 мылион утла калык ила, сату ужалаш вэр утыж дэн уло. Капиталист кугыжанышмытын шонымышт: СССР-ым пытараш, ылыжаш тунгалшэ сотсиалист промышлэнысым үштыл кышкаш, паврик-заводым капиталистлан, мландым помэшыклан пуаш, шэмэр кашакым тошто сэмынак кушкыжын пызырэн ашнаш.

Совет властылан капиталист-шамыч пэш кугу тушман улыт. Китайыштэ Совет власть шочаш тунгалмылан капиталист кугыжаныш-шамыч сар ышташ тарванышт. Кызытат сар вийан кайа. Тидэ сарыштэ капиталист кугыжаныш-шамыч Китайысэ капиталист кашаклан полшат: оксам, сар тарманым, салтакым пуат.

Молан капиталист-шамыч СССР ваштарэш сарым кызыт маркэ огыт тунгал?

Ик шот дэн—нунылан шэмэр кашак эркым огыт пу. Вэс шот дэн—СССР кызыт озанлык шотыштат, сарлык шотыштат вийангын, тушманым ваш лийаш йамдэ лийын шога. Садлан капиталист кугыжаныш-шамыч сар тунгалаш шэкланэнрак шогат.

Тунъасэ шэмэр кашак импэриалист сар лийшаш ваштарэш крэдалыт. Коминтэрн дэн тудын сэксийлажэ импэриалист сар ваштарэш кашакын икка-

наштэ, ик ой дэн крэдалаш лұмын кэчым ойырэ-
ныт. Тидэ кэчэ—1 август. Тидэ кэчын пұтынь
тұньасэ шэмэр кашак паврик-завод пашам чарнэн
урэмыш лэктыт, шкэ вийыштым, пэнгыдын чумыр-
гымыштым ончыктат.

Импэриалист сар лиймэ дэч мыланна ончыкы-
жат крэдалаш вэрэштэш. Мэмнан ваштарэш сар
тарватымаш дэн кузэ крэдалман? Мыланна эн он-
чыч озанлык пашанам чотрак вийангдаш, ончык
колташ күлэш. Вич ийлык планым ныл ийыштэ
шукташак тыршыман. Планыштэ ончыктымө па-
врик-заводым, элэктрис стансым, күртнө корным,
молымат жапшэ дэн ыштэн шуктэна гын, утларак
вийан лийна. Тидэ план шукташ окса пэш шуко
күлэш. Садлан кэч кёланат „вич ийлыкым—ныл
ийыштэ“ манмэ зайомлан подпискым ышташ күлэш.
Ик пашазэ, ик кресаньык тидэ зайомлаң, возалтдэ
ынжэ код.

Мэ ышкэжэ сар ышташ она кычал. Моло калык

дэн мир шот дэн илаш шонэна. Сталин манмыла
йынгын мландын туратшат мыланна ок күл, шкэ-
ман мландымат ик вэршокумат иктыланат она пу.

Сар дэн толаш шонышо тушманым ваш лийаш
йамдэ улына.

Августын 1-сэ кэчыштыжэ пұтынь тұнья мучко
тыгай лозунг шэргылтэш:

Капиталист кугыжаныш - шамыч! Тушманым
шонэн СССР дэк чак ида тол!

Пұтынь тұньасэ пролэтар-шамыч, СССР-ым туш-
ман дэч аралаш йамдэ лийын шогыза!

Тұньасэ пролэтар-шамыч, импэриалист сар
тұнгалэш гын, винтовкыдам, пулэмэтдам шкэндан
буржуйда ваштарэш виктыза, импэриалист сарым
граждан сарыш савырыза!

Тұнья ұмбалнысэ шэмэр кашаклан илыш кор-
ным ончыктэн шогышо Коминтэрн вийан лийжэ!

Тұнья ұмбалнысэ тыныслыкым аралэн шогышо
Йошкар-Армий вийан лийжэ!

Т—ш.

ЛУАТКУДЫМЫШО МЮД.

Коминтэрн знамэ йымак шогалын тұньасэ рвэээ кэчым эртарэна.

Сэнтэбрын 7 шэ кэчын пұтынь тұньасэ рвэээ ка-
лык ышкэ вийжым ончыктымө пайрамым 16-шо
кана ышта.

1914 ийыштэ тұньасэ сар ылыж кайыш. Шови-
нист-влак орышт, сотсиал—дэмократ-влак паша-
чэ организатсэ ваштарэш шогальыч.

Тыгай саманыштэ тұньасэ рвэээ кэчэ нэргэн
шомак лэктэ. Большэвик-влак, Лэнин дэнэ пырля
сар ваштарэш шогальыч. „Импэриалист са-
рым граждан сарышкэ савураш“ манын
лозунгым луктыч.

1915 ийыштэ пашачэ рвэээ-влак Бэрнэ олаш-
тэ Интэрнатсионал конфэрэнсэш ышкэ йүкыштым
сар ваштарэш пуышт. Ий йыда сэнтэбрын 7 шэ кэчы-
жым, сар ваштарэш шогалмэ, рэвольютсылан мо-
билизоваймэ, уло шэмэр рвээын патыр вий ончык-
тымө кэчым ышташ кэлшышт.

Пролэтар рвээын сар ваштарэш лукмо йүкшө—
МЮД пайрэмын тұн лозунгшо. Рэвольютсо вэрч
шогышо тұньасэ пролэтар рвэээ-влак 1917 ий дэч
вара СССР аралымэ кэчым ышташ лийыч.

Сар тұнгалмылан 16 ий эртыш. Тынысын илымэ
нэргэн договор ыштымэк сотсиал—прэдачэл-влак
ышкэ мурыштым йатыр мурышт.

— Тидэ сар, пытаргыш сар лийэш—маньыч.

Тугэ гынат, мэ вэс кугу сар тұнгалшаш ончылно

улына. Импэриалист-влак ажгынэн сар ұзгарым
йамдылат. Кидышкышт утларак да утларак тер-
гаймаш вэрым налнэшт.

Сотсиалистический эл ваштарэш штикыштым
писэмдэн шогат. Йүдшө-кэчыжэ манмэ гайэ вэсэ—
вэсыштым шыгырэмдэн илэн, капиталист-влак ыш-
каланышт лэкташ корным эскэрат, шэмэр калыкын
вүржым йоктарэн ышкэ курымыштым шуйынэшт.

Садлан тұньасэ рвэээ кэчын уло тұньасэ
пролэтар ырвэээ калык Совет Ушэм ұмбак сар дэнэ
толшо ваштарэш шогалэш.

ВКП(б) 16 сйэзд ончылно Сталин дэнэ Мо-
лотов ойлыма гыч импэриалистын шыгырыш
логалмашыжэ раш койын шога. Уло тұнья кызытсэ
саманыштэ катлалташ төча.

Тыгай саман СССР-лан экономик нөлталаш, сот-
сиализм ышташ полша, капиталист кугыжаныш-
лан—экономик волаш, кризис лийаш полша.

Тидэ кризис лиймэ дэнэ, рэвольютсо сар Китай-
ыштэ, Индийыштэ, Индокитайыштэ пожар тулла
шарлэн толэш. Капиталист тұнья дэнэ капиталист
кугыжанышын промышлэнос гыч шүдө дэнэ, тү-
жэм дэнэ пашазым паша ыштымаш гыч луктын—
луктын кышкат. Пашадар эрэ волэн шога. Тидэ
кодшо тылызыштэ капиталист кугыжанышлаштэ
пашадымэ 20 милион калык шуын.

Забастовко шарла. Капиталист-влак рэволютсо вэрч шогышо шэмэр калыкым орландарат.

1925-29 ий коклаштэ капиталист-влак 329639 рэволютсонэрым оландарэн пуштыч. 162,700 йэнгым кырэн орландарымэ, 499892 йэн арэстоваймэ. Тыгай шучко койышым ужын уло туньасэ шэмэр-калык кидым нолталын туньасэ капитал ваштарэш кынъэлэш.

Сотсиал—фашист-влакым, поян кашакын тарлымэ пийышт-влакым, шэмэр калык тошкэн сэнэн кайа.

Кызытсэ саманыштэ, туньасэ пролэтар калыкын комунизм вэлыш шогалмыжэ раш койэш.

Туньасэ пролэтар калыкын поянлан ушанымашыжэ йомо. Эртышэ мартын 6-шо дэнэ августын 1-шэ кэчыштыжэ поян ваштарэш крэдалаш вийым туньасэ пашазэ калык ончыктыш. Эр вэлыштэ Китайыштэ крестйан-влак тарванэн, йошкар армийым чумырэн, поян пирэ тучам сэнэн толэш.

Капитализм промышлэнысышкэ паша ышташ рвээ-влакым утларак да утларак вэлэ налыт. Капиталист пашатарым шагал тўла, пашажым чот, йарнымэшкэ ыштыкта. Германыштэ— „Зорниц Принцус“ заводышто 240 мастар (токарь) влакым пашагыч луктын колтэн, нунын олмэш вуйгэ ўдыр шамычым налыныт.

„Бэккэр“ завод 14 кэчылан пэтыралтын, угыч ўдыр дэнэ рвээ-влакым паша ышташ погышт.

* * *

1925 ийыштэ Шанхайыштэ тэкстиль промышлэносыш 5.307 рвэзым, 1929 ийыштэ 15.154 ырвэзым паша ышташ пуртышт. Китайыштэ куштылго промышлэносыштэ 72%, Польшышто—25% рвээ пашачэ улыт.

Чэхо-Словакыштэ „ШКОД“ заводышто 25.000 пашачэ гыч 8.000 рвээ пашачэ улыт. Ожно Англиыштэ ик шахтэрлан ик рвээ ильэ гын, ындэ—кумыт.

Комунист партий дэнэ комсомол вуйлатымэ дэнэ пашачэ калык илыш сайэмдымэ вэрч крэдалэш. Кэч могай забастовко ыштымаштэ рвээ калык чот полша. Франсийыштэ рвээ забастовко 18 лийын, Польшышто—7, Германыштэ—11.

Пойан икшывэ влак шэмэр рвэзым ышкэ вэлышкышт олталэн шупшылын, комунизм ваштарэш сотарэн колташ тóчат гынат, садак нимат ыштэн огыт кэрт.

Чэхо-Словак кугыжаныштэ поян рвээ-влак „Трампов“ (диких) ушэмым ыштэн, шэмэр ваштарэш крэдалыт. Газэтым, журналым луктыт. СССР ваштарэш крэдалаш тунэмыт. Тыгай осал пашашкэ тунья мучко 13 милион рвээ-влак ушымо.

Туньасэ поян рвээ ваштарэш шэмэр рвээ калык крэдалэш. Пўтынэ туньасэ шэмэр рвээ ка-

лыклан поян кучэм дэнэ крэдалаш КИМ (коммунистический интернационал молодежи) полша. Уло пашам вуйлата.

КИМ вэс кугыжанысэ прэдприйатийлаштэ 500 йачэйкым почын. Лэйпциг олашкэ рвээ кэчэ эртараш 30 тўжэм, Эрфрутыш 50 тўжэм, Чэхо-Словакыш 6 тўжэм рвээ-влак погынэныт.

Китайысэ комсомол кызытсэ саманыштэ Йошкар салтакыш кайа. Совет эл ыштымэ вэрч поян дэнэ крэдалэш. „Молодая гвардия“ ушэмыш рвээ-влак тўжэм дэнэ ушнэныт.

Клас дэнэ клас кучэдалмаш шарла. Тидэ пашаштэ комсомол шэнтэлан кодын огыл, ончыл пронтышто шога. 1929 ийын нойабырыштэ ИККИМ плэnum годым 84.165 йэн ушэмыштэ шога ильэ. 1930 ийын ийульышто 126.534 йэн. Тугэ гынат, тидэ шагал, Интернатсионал пашам кырмэн пижын чот ышташ күлэш.

Вэс кугыжанысэ рвээ калык политик пашам гына ышта. Производство йыр ок ушно. Тидэ КИМ-ын пашаштэ күчўкшым ончыкта. КИМ-ын плэnumжо лиймэк тунья мучко комсомол пашам производстволаштэ ударнэ ышташ тўнгалмэ. Эн тўн паша: йылмэ дэнэ гына кычкырэн, рвээ калык пашам ыштэн шуктэн ок кэрт.

Тунэмашым паша дэнэ виктарман.

ИККИМ-ын нойабырыштэ лийшэ плэnumжо мэр паша ышташ пижаш күштыш.

16 шо МЮД кэчэ, комсомол ышкэ ыштымэ пашажым пёртыл ончалын, чотлэн налэш, адак ончык ыштышаш паша планымат ышта. МЮД лозунг:

Рвээ калык 5 ийашым—4 ийыштэ шукташ пиж!

Чыланат промфинплан шукташ, катыкым тэмаш пижса!

Чыланат прэдприйатийыш, пашам ударнэ ышташ!

Кажнэ комсомол комунышто, колхозышто, паврик-заводышто, моло пашаштат шогышо ударник лийжэ.

Кажнэ комсомолэтс КИМ-ын члэнжэ, туньасэ рэволютсо ыштымаштэ, эрык вэрч крэдалаштэ вуйын (ответственный) шогыжо

Садлан интернатсионал пашам кажнэ комсомолэтс, йачэйкэ тунэмын шогыжо.

Вэс кугыжанысэ комсомолым шэфлан налын, вэсэ-вэсым сотсиалистический сорэвнованьэ дэнэ паша ышташ ўжын шогыман.!

* * *

Марий Кундэмысэ комсомолын комитэтшэ Йугослав комсомол дэнэ ваш кылым куча. Йачэйкэ-влак Йугослав комсомоллан окса дэнэ полышым пуэн

шогыза. Договор почэш паша ыштымым тэргэн налза. Сар пашалан йамдылалтмашнам ончэн налаш күлэш. Йошкар салтакым, ожнысо сэмын йүн, руштын ужатымэ ыжнэ лий!

Совэт Росий чэк аралаш ұшан пашачэ, крэсаных салтак күлыт. Партий вуйлатымэ дэнэ пўтынъ тўньасэ капиталым йўршын сэгаш, тўньасэ рэволютсийым ышташ йамдэ лийза!

Партийын XVI погынымашын культур рэволютсо нэргэн лукмо пунчал мутшым, Рўдо комитэтын сентабырын 3-шышто лукмо пунчал мутшым

илышыш пурто. Уло шэмэр калыклан умылтарэ.

Капиталистын пирэ тўсыжым ончыктэн—чыла пашазэ дэнэ батрак, нужна крэстйан рвэээ-влак калыклан умылтарэн шогыза.

XVI-МЮД кэчын угыч шўдө дэнэ рвэээ пролетар, батрак, ұдыр-влак ВЛКСМыш ушныза! МЮД кэчын дэмонстратсым ыштэн, уло пронт мучко, сотсиализм сэнгэн толмым шарэна.

Промфинпланым шуктэн, 5 ийашын 3 шо ий планым тэмаш пижына.

Иль-стр.

Л Ы Ч А Л

(ОЙЛЫМАШ).

Ондрий стансэ гыч йўдым лэктын.

Кастэнак йўр тўнгалын. Садлан йол йўмалнысэ шунан мландэ „лызыр-лозыр! лызыр лозыр!“ вэлэ шокта. Стансэ дэн Лукаш-Сола йал коклаштэ 35 мэнгэ. Ондрийын тупыштыжо нэлэ винтовка кэча. Котомкаштыжэ суран мэшакыштэ патрон влак кийат. Тудым Ондрий пронт гычак күлэш лийэш манын налын. Ондрий пэш нойэн.

Арньа ончыч Ондрий сэмынак Озий Сапан толын ыльэ. Тудо икшывэ шамычшылан кампэткым, ватыжлан чаплэ йошкар шовычым кондэн. Ондрий кампэткэ дэн шовыч олмэш витльэ ныл пульам конда.

Ондрий ачажын шўкшў суртышкыжо йўдым толын шуын. Ачажын шўкшў шэм пўртшө олым лэвэдыш йўмалнэ шўлыкын-шўлыкын койын шога. Лавран, тункыралтшэ лапчык дэнэ тумыштымо окна гыч омо йуа дэнэ магырмэ аза йўк шоктыш.

Ондрийым суртыштыжо вучэн огыт ул. Писмажат шукэртсэк толын огыл улмаш. Йэнг ойлыма гыч, Ондрийым сарэш колэн шонэн улыт.

Ондрий ачажын шэм пўртышкыжө чылт вэс тўсан лийын толын пурыш.

Ондрийын ватыжэ—Тачана суран мэшакшым рудащ тўналмыж годым Ондрий тудлан:

— Ит пургэд, йокмам кондэн ом ул—маньэ.

— Тидыжэ мо?

— Тудо кочкаш ок йөрө,—тамлэ огыл.

Тачана кидэшыжэ изи йўштө пуля-шамычым кучэн да, тўткын Ондрийын шинчашкыжэ онча. Ондрийын йэшыж дэнэ мутланымыжэ ок шу, иктаж мутым пэлэшта гынат, шыдын пэлэшта. Ала мо шотлан, үстэл тёрэш вуйым кумык сакэн вэлэ шинчын.

Йэшыжэ—„Ондрий пэш чот нойэн толын“—

шонэн, канымэщкыжэ кугунак мутланашат огыт тошт. Ачажэ—Поликар кугыза, пырдыж воктэн ишкыштэ кэчышэ винтовкам пэш шуко брын ончэн шинчыш. Шонымыж годым ушыштыжо йўштө шонымаш „молан кондэн? молан кондэн?..“ пёрдэш.

Эрдэн эрак окшак Онтон толын шуо. Онтон йывырталын Ондрий дэнэ кидым кучыш. Вара ишкыштэ кэчышэ пычалым ужмэнтгыжэ, — мэран лўйаш кайэна!—манын, воштылал туштэн пэлэштыш.

— Мэранымат, пирымат, чойа рывыжымат, кө мэмнан ваштарэш шогалэш—чыла лўэна—тугак Ондрийат туштэн каласыш.

— Тыгак, Ондрий йолташ!

Ондрийын шўжаржэ—Марина — изажын шинчашкыжэ нимо умлыдэ шып ончэн шога. Ондрийын Гэрман пронт гыч колдымо писмаштыжэ шуко умлыдымо мут шамыч улыт улмаш. Писма лудма гыч, пронтышто улшо „большевик“ шамыч нэргэнда мойн Марина ышкэ сэмынжэ чыла умлэн, лачак нунын могай улмыштым гына шинчэн огыл. Большевик шамыч нэзэр кокла гыч улыт, нуно пойан шамычым огыт йөрэтэ. Нэмыч дэнэ сарым ынэшт ыштэ,—тидым Марина сайынак шинчэн шогэн. Кызыт Марина изажын шўкшў сорвыкалтшэ тувыржым, ишкыштэ кэчышэ пычалжым ончалэш да, „изайат большевик ала мо“—шоналта.

Изиш лиймэкэ Озий Сапанат толын шуо.

Вагон пуракэш шэмэмшэ, тийан тувыржым, мончаш пурэн, тудо вашталдэн, ош тувыр-йолашым чийэн: чийалдымэ марий йолашым, тўрлыман марий тувырым... Тудо тоштыж гайак ласкан воштылал мутлана, салдакысэ нэлэ илышыжым

Ондрийлан түрлын-түрлын каласкала. Вара Ондырийлэч, ишкыштэ кэчышэ пычалжым ужмэкэ аптыранэн йодо:

— Молан тидыжым кондэнат?

— Күлэш!—пэнгыдын каласыш Ондырий.

— Альат тыгай күлдymашым кудалтэн отыл?!

— Кудалташыжат ом тошт!—адакат пэнгыдын каласыш Ондырий.

Вара учашаш тунгалыч.

— Порыжым шагал муат, Ондрий пошкудэм—манын Сапан Ойлаш тунгалыч.—Мыйын кум имньэм уло да, вара мый винамат улам мо?! Чыла йэн-ым кунам төр ыштэн кэртат! Тидэ никунамат лийын огыл, никунамат ок лий! Тэвэ учредительнэ собраньэ лийэш гын, чыла төрла. Кызыт мыланна изиш туркалташна күлэш.

Ондырий шыдыж дэн устамбалым мушкындышат, ойлаш тунгалыч:

— Тэндан учредительнэ собранийда мыланэм ийалан күлэш мо? Тулэч поснат мый кум ий окопышто кийэнам! Учредительнэ собранийштэ пойан шамыч вэлэ лийыт, тушко мэмнам, кармэ шамычым, огыт пурто. Альэ мартэ мэмнам—шэмэр шамычым—шонумышт сэмын кучылдыч! Кызыт шэмэрын көргө тулжо чот ылыжын, шэм ойго пытыжэ, шэмэр йэнг шкэ пашажым шкэ виктарэн колдыжо!.

Ик шагат жапыштэ Лукаш-Сола мучко мут шарлыш:

— Поликар кугызан эргыжэ — Ондырий большэвикиш возалдын. Кодшо йүдым пронт гыч толын, пычалым кондэн, пульам кондэн. Кэн кум имньэ, кум ушкал, тугай шамыч дэнэ сарым ыштынэжэ,—маныт...

Марий шамыч Ондрий дэн аптранэн пэлэштат. Эртэн каймэ годым упшым налыт. Адак шыпак парньа дэнэ ончыктат...

— Большэвик!—маныт.

Ватыжат Тачана аптранэнрак коштэш. Кум ий годсэк ужын огыл гынат, модын, воштыл илымыжэ ок шуо ала мо? Пронтышто коштымжо шэнгач Тачанан кузэ илымыжымат ок йодышт, мутланымыжат ок шу ала мо? Ала вэсым йөрэтэн, Тачанам ойырэн колдынэжэ? Кэчывалым пычалым эрыкта, пычал пучышкыжо умшаж дэн пуа, пэл шинчаж дэн онча, кид гыч кидышкыжэ патроном опыштэш. Кузэ тидым умлаш? Удрамаш йылмэ дэн кузэ мутланэн шотым муат?

Аважэ шорташ тунгалыч:

— Шоналдашат сай ок туч?! Молан тыгай күлдymаш пычалым кондэн? Мэмнан суртышто нигунамат пычал лийын огыл! Йазыкыш пурмо дэч, лучо корэмыш луктын кудалтэм,—маньэ.

— Поликар кугызай, эргыч пэ-эш сай, тый

тудын койшыжым ончэн тэвэ шкаланэт зийаным кондэт!—маныт урэмыштэ пошкудо шамыч.—Тудо ик пычалжэ дэнэ садак мэмнам нимат ыштэн ок кэрт! Мэмнан дэк кылатыш киндэ дэк толэш гын, пөрт кайык олмэшат огына шотло, пуштына. Тыгак ойло эргычлан, айда орадэ пашажым кудалтыжэ. Нимогай большэвикымат мэ огына шотло, шотлашат огына шоно. Альэ мартэ сайын, мотор илэн улна, ончыкшат тыгак нимогай йазык ыштыдэ шып илаш шонэна. Вара кызыт тэндан ик имньэ вэлэ гын, тидлан мэ винамат улна мо?

Ик кана Поликар кугыза Ондырийжлан ойлыш:

— Ондырий эргым, мыланэм пэ-эш кугу ойгым кондышыч! Ожно кастэн малаш возам да, йүд вошт нимом ом шиж, малэм ылычэ. Кызыт кастэн возамат, йүд вошт малэн ом кэрт, пөрдал-пөрдал шонго мogyрэм чылт шумын пыта. Вара могай порадкым ыштынэт?..

— Мыйын порадкэм шинча ончылно! — Ондырий ойлаш тунгалыч:—мэ тый дэнэт альэ мартэ күчызё гай илэн улына; тидэ у порадкэ ок лий гын, тыгак күчызё лийын колэна. Тэндан илышдам ончэн мыйын чонэм коршта. Кум ий годсэк пронтышто вүрым йоктарэн коштмэкэ адак торговой койа Корийлан эрыкым пуаш мо? Ындэ сита, мэмнам шуко ышкэ кормыж пундаштышт шинчыктышт. Ындэ мыланна жап шуын! „Комитэт народной власти“ манмашкэ мый мийшым, тушто торговой Койа Корий күжгү шүжым пыкшэ савыркалэн шинча; мландэ пөлкаштэ—Пойан Покой; довольствэнный комитэтыштэ — поп дэн йакын. Калыкын киндэ укэ, шужэн шинча. Пойанын киндыжым кылатыштыжэ колэа кочкэш. Мыйын тыгай порадкым ужмэм ок шу, тунгалмэ пашам ыштэн шуктыдэ ом чарнэ.

— Оккүлым ойлыштат!—шортшаш гай маньэ ачажэ.

— Пойан шамычын мэжышт пэш кужэмын, изишак түрэдаш күлэш!

— Йазыкыш пурэт?!

— Могай тушто йазык! Нимат огыл. Мый кум ий годсэк пронтышто вүрым йоктарэнам, нуно тыштэ күсэнныштым овартэн кийэныт.

— Тыланэт нигэат киндым ок пуо!—ачажэ сырэн йолым тошкал колдыш.—Пөрт кайык виса ушэт дэн арам толашэт!..

— Тэвэ ужына,—воштылалын маньэ Ондырий —Тидланак мый пычалым кондэнам. Сай кумыл дэнэ огыт пуо гын, пычал кутан дэнэ шурэн налына.

— Шкэтын мом ышташ кэртат?.. Уштымо!..—адакат чотырак Поликар кугыза сырыш.

— Молан шкэтын?—Ондырий өршыла пэлэштыш: „мэмнан гай шамыч түжэм дэн, миллион дэн

уло, нуным йал йыда муаш лийэш, адак олалаштэ шукин улыт.

Марина шүжаржэ öрын изажын шинчашкыжэ онча.

Ондырий пöртэш шкэдак кодмыж годым Марина изаж дэч йодо:

— Изай, тый чынак большэвик улат мо?—маньэ.

— Пэшак шинчынэт мо?—Ондырий воштылал йодо.

— Мый нунын нэргэн колынам да, могай улмыштым ом шинчэ.

— Чытэ изишак, шужарэм, тэвэ пашалан тўнгалына гын, вара ужат. Кызыт альэ большэвик нэргэн тыланэт ойтэн мошташат ок лий.

Йўдым Окшак Онтонын пöртышкыжö Лукаш-Соласэ кум большэвик шамыч погынэныт: Ондырий, Окшак Онтон, адак Васья-Базля йал кўтызö. Ондырий нунылан газэтым лудын, оласэ илыш нэргэн умылтара. Пойан шамыч ваштарэш тарванымэ годым пэнгыдын шогаш кўшта.

Ўстэмбалнэ „чул-чул-чул“ койын, йомын нöлдын сокыр лампэ йўлаш төча. Тўнö шинча шуралташат ок кой: пычкэмыш. Окнашкэ тыгыдэ пун йўр „выж-ж-ж“ шоктэн пэрна. Ўстэл тўрыштö кум большэвик шамыч газэтым лудын шинчат. Коклан-коклан ўчашат, лўшкат. Газэт лудма гыч нунын шинча ончылно у тўнбан шочшашыжэ раш койэш. Тидэ у тўнбаштэ илыш чылт вэс тўрлö: у, ласка илыш. Пойаным шунгалын пролэтар у илышым шта. Нинэ кум большэвик шамыч тидэ илышыш кэч могай оргажан корно дэнат кайаш йамдэ улыт. Лудын пытармэнтэ пöрвöй Ондырий ойлаш тўнгальэ:

— Колыштса, йолташ влак! Пашалан пижына гын, мэмнай вийна сита?! Ала адак сарым ышташ тўкна, винтовкым кидыш налаш вэрэштэш. Пойан шамыч мэмнан корно гыч садак сай кумыл дэн огыт коран. Тый, Васлий, тидлан кузэ шонэт?

Васля-Базля пэнгыдын ойлаш тўнгальэ:

— Тидэ могырыш корно ончыкта гын, изишак кучэдал ончэна!..

Окшак Онтонын ватыжэ колышт шинчыш-шинчыш да, шортшаш гай сырэн ойлаш тўнгальэ:

— Могай кўлдымашым кутырэн шинчэда, альэ сарым ыштэн шэрда тэмын огыл? Уна кызытат Онтонэмын пэл йолжым кўрлын улыт, вэсыжымат кўрлыт гын, вара мый тудым куш чыкэм?!

— Нимат огыл, ит лўд! Тыйын кўсэнышкэт мый ом пуро, тыйат мыйым нумал кошташ от тўнал! Мэмнан пашаштэ тыйын пашат укэ. Тый пычкэмыш шинчат дэн нимат от палэ.

Ватыжэ чотак сырыш:

— Садак нимогай шотымат штэн огыда кэрт, лачак карасиным гына йўлалдэн локтылыда!

Ондырийын ватыжат Тачана мөнгыштыжö ты гак сырэн Ондырийым вурсэн кийа. Ондырий кас йыда малаш вочмо годым ижэ толэш. Ватыжэ Ондырийым тўрлö сэмын чэрэн толашэн..

Ачажын шэм пöртыштыжö киймыж годым Ондырийын шинча ончылножо у илыш лийшаш раш койэш, ала могай вий Ондырийын шўм-кылжым тидэ илышыш уло кэртмыжым шупшэш.

Тидэ кастэнэ Ондырий ышкэ дэкиэ толшыжла урэм мучашэш Озий Сапаным ваш лийэ. Пöрвöй мут гычак Ондырий Сапанын тушман улмыжым палэн нальэ.

— Коштат?—манын Сапан санга йўмач ўшкыжла ончал пэлэштыш.

— Коштам?—манын Ондырийат пэлэштымыжэ шудэ пэлэштыш.

— Мом тыгэ йўд-кэчыштэ коштат?

— Тыштэ тыйын пашат огыл, шкэ шинчэм!

— Колышт Ондырий!—öрткышö гай Сапан ойлаш тўнгальэ:—Тый ышкэ гайэт шойакым погэг, маныт, йэнг влак. Йэнгын қылатыш киндэ дэк пурынэт! Службышто „сар ок кўл!“ манын кычкырмэ годым мыйат большэвик улам ыльэ. Тый йалыштат тидэ койышым койнэт! Тыштэ тидым мондыман. Тидэ койшэтым от кудалтэ гын, Ондырий, шэкланэ, паша сай ок лий вэт. Мый колынам, тыйым ош кэчэ ончыланак пуштына, маныт. Киндэ кылат дэк шўдö йол тошкалдышым лиш огына намий, маныт.

Сапан кылмэ мэранг гай Ондырийын ончылножо пондашыжым чытырыктэн шога. Ондырий мушкындыжым чотырак кормыштальэ, шинчажэ тулла йўлаш тўнгальэ. Кэрэк кызытак крэдалаш пижаш гынат, тудо йамдэ.

— Кўлэш огыллан лўдыкташ төчэт, пошкудэм! Пушташ мый чывэ игэ ом ул. Пуштмо дэч лўдмашат укэ! Мый мо ыштымэмым чыла шинчэм. Кызыт тэндан гай пий шамыч вло тўнбам шкэндан йўкда дэн пызырнэда. Альэ чытыза, жап шуэш, йылмыда пэтырна.

— Пэш ит талышнэ!—Сапан кычкырал колдыш.

— Тыйат йэнгым лўдыкташ төчэн корак гай умшатым ит карэ!—Ондырийат тугак кычкырал колдыш.

Ондырий мөнгышкыжö толмэнтэ аважэ шинча вўд йöрэ шортын-шортын ойлаш тўнгальэ:

— Ондырий эргым, мом шонэн тыгай пашашкэ пижыч? Мэмнам молан тыгэ öрыктарэт? Аватын тый вэрчэт шўм корштымыжым от шиж мо? Кызыт мыланна урэмьш лэкташат вожылмаш: пуйто мэ пирэ вэлэ улына: парньа дэн ончыктат. Молан тыгай икшывэ шочынат?

— Кўлэш огыллан шортат, авый, нимат лўдшаш укэ,—Ондырий кидшым лупшал каласыш.

— Кузэ укэ?!.. Тэнгэчэ пошкудо шамыч вигак шинчашэм каласышт:—тыйын эргычым пушташ күлэш, маныт. Кунам йэнг дэч киндым шупшын налын кэртат?!..

— Поро кумыл дэн огыт пуо гын, шупшын налаш вэрэштэш,—маньат, тулэч коч. мутланымы-мат чарныш.

Маринан илышыжэ тоштыжо сэмынак эрта. Кастэнэ ўдыр-шамыч шинчымаш пөртыш коштэш. Ўдыр шамыч дэн мурым мурат, воштылыт, түрлө онгэй мыскарам ойлыштыт. Мөнгыштыжө улмыж годым сурт кокла пашам шытлэш. Кугу йэнг шамыч мутланымэ годым нунын мутланымыштым колыштын тудын икшыбэ ушыжо түрлын-түрлын шонкала.

Вараракшэ Ондырий йыр, пронт гыч толшо, ырвээ салтак шамыч погынаш тўнгальыч. Нуно ала могай Лэнин нэргэн кутырат. Тудо калык илышым чылт вэс сэмын ыштынэжэ. Салтак шамыч орол пөрт лэваш воктэлан собраньым ыштат, ўчашат, вурсэдалыт, лўшкат. Собраныштэ йужыжо шўвылым шыжыктылын, йанлыккла койын ойлат. Ондырийат пожар вочко ўмбака күзэн шогалын пэш кужун ойлыш. Марий шамыч чыланат пылшым шогалтэныт. Лачак пойан шамыч гына кызытак гынат нуным кўрышт кышкаш йамдэ улыт. Нуно тўшкан-тўшкан погынен кугу тойам, шаньыкым нумал коштыт. Пойан дэн нужна коклаштэ пэш кугу кэлшыдымаш лэктэ. Чыланат ваш-ваш йанлыккла ончат, чыланат ваш-ваш тушманым шонат, йал коклаштэ түрлө-түрлө мут шарлаш тўнгальэ.

Вара шиждэ котдэ ола гыч рвээ салтак шамыч пакэт дэн кудал толын шуыч. Уло йалгэ „Совэт народной властыш“ погынышт. Койа Корий дэн пойан Покойым „ты“ манмэшкэ вэр гычышт ўштыл кудалтышт.

Лукаш-солашкэ Октабр рэволўтсий толын шуо. Урэмыштэ кэчэ йыда калык. Вуй мучаштэ йошкар тистэ лойгыкта. Пойан шамыч кугун шўлалтэн шўлыккланэн туртыт. Ожно шып илышэ Лукаш-солам ончалатат, шошо вўд сэр гоч ташлэн йогымыла койэш.

— Большэвик шамыч тошто тора шамычым чыла кордыл колдышт!

— Россий кумдыкэш властыым шкэ кидышкышт налын улыт!

— Москоштат!..

— Питырыштат!..

— Чыла вэрэат большэвик!

Тыгэракын Лукаш-сола марий шамыч кутырат, лўшкат, йужыжо аптыранэн шыпак мутлана.

Ондырий ышкэ дэжшэ пэш чот өрткэн куржын тольо. Шкэнжым палашат ок лий: шинчажэ тулла йўла, нэр рожшо кок вэк шарлэн.

Шужаржым ужмэнтэ йывыртэн пэлэштыш:

— Ну, Марина, вучымына ижэ шуо. Ындэ большэвик шамычэтым ончо, могай улыт!

Марина изажын ойжым пэш шагал улылэн, улылашыжэ, ўдыр икшывэ уш дэн тыгай пашам умлаш йөсак шол.

Койа Корийым вэр гычшэ ўштыл кудалтымэнтэ Маринан изажым тудын олмэш шогалтэныт.

Ик арньа чоло эртымэнтэ Мариналан адак пэш шучко илышым ужашыжэ вэрэштэ. Шужышо йорло шамыч мэшаакым кидэш налын Батрак Дэпутат Совэтыш погынэныт. Ондырий Волостной Совэт пөрт ончылно упшыжым кидэшыжэ кучэн пэш чот ойлэн шолга:

— Йорло, укэан шамыч, чыланат тышкэ погыныза!—Ондырий кычкыра.

Пойан шамыч өрткэн урэм гыч урэмышкэ куршталыштыт, кычкырат, магырат, арака дэч пашак йўын руштын улыт. Кыньэр гут тойа шамыч „бун!“ да „бун!“ вэлэ шокта, пычал йўк мўгыра.

— Кучыза його пий шамычым!

— Кучыза большэвик шамычым!

— Мэмнан киндэ!

Маринан шўмжө изажым чаманэн чытыраш тўнгальэ.

„Пуштыт вэт пэл дурак шамыч“ шоналдыш.

Вара изажын ишкыштэ кэчышэ пычалжэ ушэшыжэ возо да, мундыра гай шкэ дэжшэ куржын колдыш. Пэш чот өрткэн пөртышкө куржын пурэн ишкысэ пычалым руалдэн налын урэмыш лэктын куржо. Лачак урэм капкаштэ корным мэшайэн ачажэ шогылдэш. Марина ачажым кузэ шўкал лэктын куржымымат раш огэш шарнэ. Корныш-то аважэ шортын шогылдэш. Ондырий Марина ваштарэш куржын толэш, тувыржо чылт кушкэтлыл пытэн, почэшыжэ марий шамыч поктэн куржыт.

— Изай, изай пычал!—манын Марина кычкыра.

Марий шамыч пычалым ушмэнтэ кок могырыш шаланэн пытышт.

Ондырий дэн Марина урэм покшэлнэ сэнымышт дэн куанэн шогат.

— Кузэ ушэштэ возо?—Ондырий йодо.

— Кузэжым шкат ом шарнэ. Тыйым пуштытак шонышым. Вара ишкысэ пычалэт ушэшэм возо да, пычал дэж куржым.

Ачажэ Маринам вурсаш тўнгальэ:

— Тэвэ шкалнэт вуйэтлан муат, пөрийэнг коклаштэ тыйын могай сомыл! Тэвэ марлан кайэн от кэрт.

„Ачый чынымак ойла мо“ маншыла койын Марина изажын шинчашкыжэ ончал колдыш.

— Ит лўд, Марина! Ындэ тыйат большэвик

лийынат. Мый дэнэм иктаж паша лийэш гын, чот шого,—маньэ Ондырий.

— Мый мом моштэм?—Марина өршыла йошкаргэн пэлэштыш.

— Тушто моштышаш шукак укэ. Пойан шамыч нужнам шыгырэмдаш тунгалыт гын, нужна влак-

лан полшо. Сарым тунгалытын, пычалым кучо. Умышыч?!.

Марина куанымэ йөрэ:

— Тидыжым мый умылэнам... маньэ.

А. Нэвэров гыч И. Алэксэйэв кусарэн

РЭВОЛЬУТСИЙ ЙЫП.

Иорло,
Эй,
Тый,
Ит малэ!
Чот кушталтэ
Шүмбэлэм!
Чот шокталтэ
Кож күслэ,
Лывыртарэ
Кумылэм!
Ойгым,
Торым,
Кудалтэн
Илыш йоным кычалаш,—
Ындэ,
Модын
Чэвэргэн
Кэчэ лэктын ырыкташ!
Ончо!
Тыштэ
Колкоз нурым
Машинажэ түрэдэш:

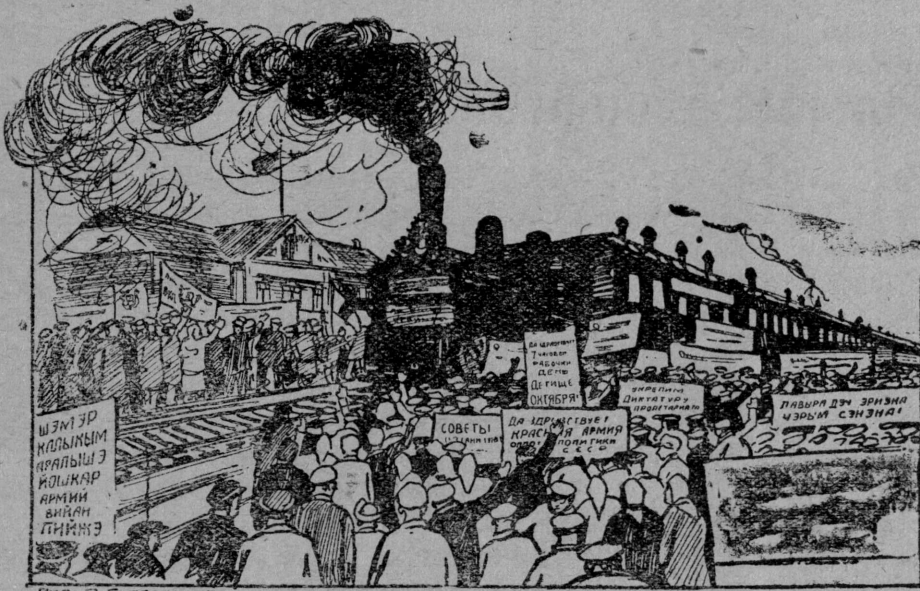
Тудо шурным
Шийалын
Мэшақышкэ опталэш!
Ончо,
Тушто
Заводнажэ
Күй курыкым шалата,
Мэмнан
Эрык
Совет Эллан
Вурысым,
Күртным
Йамдыла!
Пабрик дэнэ
Кумда нуржо
Кэчын,
Кэчын
Учашат,
Мэмнан илыш куатнажым
Писын
Ончык
Күш нөлтат!

Пойан вийым
Шалатэн,
Пойан вийым
Сүмырэн,
Пойан вийым
Вошт тошкэн
Мэ,
Пролэтарий—
Шэмэр
Түжэм дэн,
Миллиондэн
Погыналын
Капиталын
Шүйшө вожшым куклэна!
Совет элын,
Эрык элын
Вийжым,
Куатшым—
Түнья мучко шарэна!!!

Н Тишин.

1930 ий Ийуль

Шабдар Осып.

КҮРТНЬӨ КОРНО.

Күртнө корно, күртнө корно
Кэчэ йол гай йылгышэш,
Чодра лонг гыч, пасу гочын
Кава тұрыш кай(э)н йомэш...
Күшнө кэчэ күзымаштэ
Шийын, шөртнын пыл йұла,
Ўлнө йыр шинча ужмаштэ—
Ото, озым, йыр йалла...
Күртнө корно вурс йүк дэнэ
Күслэ йүкын муралта—
Палэ, палэ пэш мүндүрнө
Пойээд лэктын шүшкалта.

Кылдэ—колдэ, кылдэ—колдэ,
Кылдэ—колдэ, кылдыгалт
Вагон влакшэ пэш умбалнэ
Турнья сэмын мутланат.
Кава тұрыштө койын лишэмын
Ош шикш шуйна солыккла,
Шикш йұмачын шэмын—шэмын
Куржыт, тыртыт вагон-влак—
Шыжэ кэчын пыл кокла гыч,
Шокшо элыш кайшыла,
Йүд йымалсэ ий вэрла гыч
Тыгэ ийыт йүксө-влак.

Тушто тыныс, тушто эрык,
Кэчэ йұла чарныдэ,
Тушто ок лий тошто орлык—
Ончык, ончык кайыдэ!

Кылдэ—колдэ, кылдэ—колдэ,
Кылдэ—колдо, кылдэ—колдэ
Правоз почэш шұдырналтын
Вагон-влакшэ мурэн тол(ы)т.
Чумыр мландым сургыкталын
Пойээд писын лишэмэш,
Патыр онжо чот шұлалын
Правоз сылнын шинчалэш.
Тэвэ стансэ дэк шогалын,
„Пүргалын шып лийэш—кана,
Адак ончык—ончык талын
Ты манмэшкэ тарвана...

Тыгэ илыш—мэмнан илыш
Писэ пойээдла тыртэш,
Тошто ойго, асам койыш
Шэнгэк шикшла вэл кодэш...
Ончык, ончык корно төрыш
Чодра лонг гыч пасу коч
Писын—писын Сылнэ Элыш
Шүшкэн, пикшла лэктын воч!
Кылдэ—колдо, кылдэ галдэ,
Кылдэ—колдэ, кылдэ—галт—
Кайшаш корно—толшаш пагыт
Кэчэ гайэ раш вашталт!

Илыш йыжыңан

Эр ұжара койаш тўнғальэ. Садэрыштэ шып малшэ кайык влак помыжалтыч. Эчу пёртончылно улшо шығалыкыштыжэ шулэн гына мала ыльэ. Агутан йўкэш кэнэта пожалтэ. Кийшыжла тўрльым шонэн кийа. Утларакшым корэм памаш ушэшыжэ возэш. Тэнгчэчэ Анук танжэ корэм памаш дэран: „Авиймыт э-ла Йыван чўчў дэкэ кайнэшт. Ала кайэнак кэртыт гын, ала укэ-гын“,—манын шиштармэ сэмын ойлэн. Эчун шўмэш тул пижын. Садланак кастэнэ малдэ шуко кийыш.

Кэчвал дэч изиш ончычрак Пётыр дэн куважэ имнбым кичкыштат, Куэр йымал йалышкэ кудал колтышт. Ана ышкэдак монтэшыжэ кодо. Могыржо куштылгэмэ. Ышкэт кодмэтлан чонжат тарванымэ гай лийын. Кидыш нымом кучымыжат ок шу. Шўшкэлтэн колта, муралтэн колта. Чэтлыкгыч лэкшэ кайык гай лийылдэн. Тўгө пачашпачаш лэктын пурышат, конга тўрышкө мийэн шогальэ. Чонжо дэнэ: „Тачэ Эчу толэш гын йора ыльэ“, манын шона. Чурий ончымым налын кудыр ўпшым шэргэ дэнэ шэраш тўнғальэ. Йыргэшкэ чурий пылшыжэ кэчэ ганьэ волгалтэш. Ышкэ мотор тўсыжым куанэн онча. Тыгэ йатыр мартэн шогышат, окна воктэн тўрым кучэн шинчэ. Аламом шонэн, вичкиж йымыжгэ йўкшө дэнэ мура:

„Кэчэ шудым кочкым
Рушлай капка ончыланэт.
Шинчам кумэм-почам гынат,
Ышкэ йолташэм палалам“.

Коклан:коклан окнагычын ончалэш. Ала мом вучышыла койэш. Шукак ыш лий, урэм капка йўк „кычыр-р“ шоктыш. Анан мोगыржо „шыр“ лий. Тўржым-содор пыштэн, кудвэчэ вэл окна дэкэ ошкыльо. Окнагычын Эчун тупшым гына ужын кэртэ. Эчу пёртышкө пурыш.

— Ану, илымашэт могай?—манын, Анун шокшо кидшым мийэн кучыш.—Илымаш пэш сай,—манын Эчун шинчашкыжэ шыматэн онча. Когыныштынат мोगырышт тул гай ырыш. Шўмышт пырткаш тўнғальэ. Тыгэ коктын мутланышт—мутланыштат өлталаалтын шинчыч. Ныл шинча ваш модэш.

— Ай, Эчу, пэш чот өндалат.

— Ану, пэш йөралтэм. Тыйым ончалдэ ом чытэ,—манын Анун киджым чо-от кормышта.

— Эчу, мыйат тыйым пэш йөралтэм. Тылэ-чэт пэсна ындэ ик кэчат илымэм ок шу.

— Ану, ит ойгыро. Мэ ындэ коктын вашкэ ушнэна. Ачиймыт тэний мужырташ кутырат, „паша йэнг күлэш“, маныт.

— Ай, Эчу... Тый олталэт. Эрэ тугэ манат да... Ачат мыйым ок налыктэ,—манын Эчун шинчашкыжэ жалын ончалалэш.

— Молан?—өрын йодо Эчу.

— Мый нужна йэнгын игышывыжэ улам, вургэмэм вычкыж. Тувырэмат лўмлан вэлэ.

— Ану, вургэмым ойлыман огыл. Вургэмым ышташ лийэш, айдэмым пужэн ышташ ок лий. Ачий тыгэ ойла: „Көм йөралтэт, тудым нал“, манэш. Авий ышкэдак куго лийын огэш кэрт. Ану... Мэ ындэ коктын ўмыр мучко кэлшэн илаш тўнғална. Тыйым нигунамат ом кудалтэ—манын шўм пэлэнжэ чотак өлтал шындыш.

* * *

Кугарнья. Тачэ йара кэчэ. Пўнчэр сола ўдыр-влак, ош тувыр—шовырым чийэн, урэм мучко ужар олык вэлышкэ ош комбыла койын волат. Аньукат Эчун тёрза вэлышкэ шыматэн ончал кайыш.

Шукак ыш лий, Эчу гармоньжым шоктэн йнлташ ырвэзышт дэкэ ошкыльо. Гармонь шоктэн каймыжым Сэмон кува кольат, омса тўр омпачынжэ тарваныш. Кок пылшыжым шогалтэн:

— Кө тидэ пэш мастар шокта? Ончалшаш,—манын тёрзам почын ончалыэ. Эчум ужат, кычкыра:

— Эчу, тол-тол, пёртышкө пыртак пурэн лэк-йан.

— Молан?—йодо Эчу.

— Айда пуро, пуро, ик мут ойлышашэм уло Эчу өрынрак пурыш.

— Вара могай сай мутым каласынэт?

— Эргым, тол, тол кўдыкэм шич.

Эчу шинчэш.

— Эчу, тый Пётыр Анам пэлашлан налнэт маныт. Тугак мо?

— Кө манэш?

— Колынам мый. Мыйын пылшэм пэш пўсө огыл гынат, тыгайым пэш вашкэ колам. Тошто марий манмыла: „чодра пылшан, пасу шинчан“. Уштымо, вара тудым налат гын, ышкэнтым чот куптэштарэт. Ана вэт пэш тўнгэш. Пашалан өркана,—маныт. Мый ом шўвал ыльэ гын, ты мартэн капшат шукэртак рокышко савырна ыльэ. Кызыт ку-

го лиймыж сэмын шүвалашат йөсырак,—манын Сэмон кува йүкштыктара.

— Шүвалыктымэ нэргэн тудо нымомат ойлэн огыл,—пэлэштыш Эчу.

— Тудым кунам каласа? Тыгай мутым лукташ лийэш мо?

— Ой, кувай, тудыжо тугэ да, кузэ ойырлашыжэ? Чонэм пэшак пижыныс.

— Ончык илшашэтым шонэт гын, чонэт ышкак йүкша.

Эргым, тый альэ ужаргэ улат. Вуй йырэт сайын шоналтэн ончаш күлэш. Ушнымаш паша модыш огыл. Тыгай нужна шочшым налмэшкэт, Ондроп Йыванын ўдыржым налат гын, ўмырэшэт куанэн илаш тўнгалат. Мыйын поро мутэм колмэшкэт от мондо. Пойан шочшо. Вургэм ток. Адак пойан шочшо пашаланат айар. Куго пашам ыштэн тунэмшэ. Аважэ тыгэ кутыра: „Марина ўдырэмлан марлан каймэкшэ вольыкым ик нэргэн чыла пуэм,“ манэш. Адак мутшо тыйын вэлышкэт савырна.

— Ой, кувай. Тушко мэмнан пўй ок пура. Олнылан окса шуко күлэш,—өрынрак Эчу пэлэштыш.

— Эй... Тудланжэ өрмө огэш күл. Пэц шуко гын, витльэ тэнгэм налэш. А тидын олмэш тыланэт иктаж кок шүдө тэнгэаш погым конда. Анат мо... Маринан каза парняжымат ок шого.

Эчун шўмжө Анук дэчын койын йүкшаш тўнгальэ. Тылэч ончыч аважэ: „Погыдымо дэкэ пижынат. Кызытат вургэмэт укэ, адак чарамак налнэт. Чарам кондэт гын, пөртышкэм ом пурто“ манын вурса гынат, Эчу аваж мутым ок колышт ыльэ. Налаш шонэнак коштэш ыльэ. Кызыт аважын вурсымат ушышкыжо толын пурыш. Ушыжо пёрдаш тўнальэ. Сэмон кува дэчын ойган йэнтайак вуйжым кумык сакэн лэктын кайыш.

Сэмон кува Эчун шўмышкыжө йўштө ий комльамак пуртэн пыштыш. Кок ий годсэк чот кэлшэн илмыштым ик пагытыштэ күрльө. Мо, Сэмон кува кунам ок йүкшыктарэ. Тудлан Йыван кува: „Анук дэчын йүкшыктарэн, Марина ўдырэм Эчулан налыктэ“ манын, ик тувырым, кок шымакшым пуэн, аракам элнымэшкыжэ йүктэн. Кузэ от йүктө, ўдыржө шонгэмаш тўнгальыныс.

— Аважэ, Эчум кузэ гынат вэнгышкак савыраш күлэш. Эчун изажэ рикыштэ сэкрэтарлан шога. Родым ыштэна гын, пызыраш ок тўнал. Тый тидын нэргэн Сэмон кува дэн мутланэн ончо, ала тудо мыланна корным почын пуа—манын Йыван кугыза ойлэн.

* * *

Сэмык пайрэм толын шуо. Эчу пойан Йыван Маринам сўйан дэнэ кондаш кайа. Сўйан марий-влак погынэн шумэкэ, шўвыр, тўмырым тарватышт. Калык погынэн.

Изиш лиймэкэ Миклай Йапык кудвэчэ гыч сўан марий-влак шўвыр, тўмыр дэнэ Йыван Марина дэкэ лэктын кудальыч. Сўйан почэш калык урэм тичак лўшкэк кайа. Анук окна воктэн шинча. Нэржэ воктэн шинча вўдшө йогалта. Вара чытэн кэртдэ, омбалнэ улшо тўшак ўмбаке кумык возат, мўгырэн шорташ тўнгальэ.

Пойан Йыван пөртыштө сўйан пэш чытыра. Марина шулдыран гай вэлэ коштэш. Чийаш гын, ала мо тўрлын чийэн. Эртак ший вузык вэлэ. Кас шумэкэ, Маринам шындэн кудальыч.

Анук йатыр шинча вўдшым йоктарышат, пакча ломбэрышкэ лэктын кайыш. „Мом ыштэм, кушко пурэм?,“ манын шона. Вара ойгыж дэнэ мура:

„Ушкалэмат пэш шөбран да,
Шөржө вишкыдэ, мом ыштэм?
Эчуэмат пэшак сай ыльэ да,
Шўмжө йүкшэн, мом ыштэм?
Ой, Эчуэм, ой чонэм,
Ындэ кушко мый пурэм,
Коклагычна вўд огэш кай ыльэ,
Мо шот дэнэ йүкшышыч?“

Муралтэн чарнышат, ломбо йўмалнэ улшо омбакэ изи шўмжым пызырэн кумык йөралтэ. Адак—ала мўшкыр пижын? Йэн воштылтышко лэктам,—манын ойгыра.

* * *

Йўштө тэлэт эртэн кайыш. Ош лум шулэн румбыкан вўдышкө савырна. Аньук шошым кэчыштэ азам ыштэн. Садлан лўм нэржэ мўндүркө шарлэн. Адак ситыдымыжлан ачажат: „Йажар, ўдыр лўм нэрэтым чылт шўктэнат“, витара. Кэч кушко пура. Пөртыштө нигөат укэ гоным, тўшак ўмбаке кумык возын, йўкын мўгырэн шортмыжо шуко лийын.

Суд пунчал почэш Эчу тылзэ йыда кум тэнгэм Ануклан тўльэн шогаш тўнгальэ.

— Ийа, кунам ажажэ кола гын?—манын шона. Анукын ажажэ пэлэдыш гай пэлэдалт кушкэш. Аваж гайак кудыр ўпан, шара шинчан, вичкиж тўрван ош ырвээ. Кушмо сэмынжэ аажым Анук утларак вэлэ йөраташ тўнгальэ. Аажым ончэн, ойган шўмжым парэмда.

Эчун вуйжо тўрлым кычалэш. Тошто танжэ ушышкыжо шиждэ толын пура. „Эк, чонжат... Мом ыштэм гын? Молан йэн мутышко пуршым? Кызыт чонэмлан ок кэлшэ. Авий... авийак кэртэ,“ манын шона. Ушыжо пудрана. Малаш возэш гынат Маринам чон йөратэн шўм пэлэнжэ огэш өнтал. Утларакшым илыш коклагыч кэлшыдымаш вийангэш.

У илыш шолэш. Культур шарла. Йаллаштэ колхоз кушкэш, машина мўгыра. Крэсаньык-влак, пашазэ дэн кылым чоткыдын кучэн, пойан тушманым тошкэн, комунист партий вуйлатымэ почэш

сотсиализм корно дэнэ кайат. Пүнчэр сола йалыштат колхоз почылто. Эчун: „мэат колхозышко пурэна,“ манмыжлан Марина пунжым овартыш.

— Колхозышко пурэт гын, тыштэ ик кэчымаат ом илэ. Ачамат ок чытэ—манын ийалана. Эчу дэнэ Марина коклаштэ кэлшыдымаш вийан мардэжла талышна.

Жап эрта. Младнэ пөрдэш. Илыш вашталтэш. Тошто марий манмыла „Илыш йыжынган“. Чынак Эчунат илышыжэ пужлэн кайыш. Колхозышко пурмыжлан поян Йыван ышкэ ўдыржым Эчу дэчын ойырэн нангайыш. Марина пэл кылат погым кондэн ыльэ. Адак ушкалаш пырэзым, кок шорыкым. Эсогыл ик падрашымаат ыш кодо. Йылт укэ дэчын Эчу ўмбалам тоштырак тувыржо кодо. Адак тувыржылан йолташлан йара шўмжө кийэн кодо. Тидлэч вара Эчун йўд омыжо кошкыш. Вуй ушыжо пудранаш тўнгальэ. Чон ойгыж дэнэ колхоз гычшат лэкснэжэ ыльэ.

Шудо жап. Калык пэлэдыш пушан ужар олыкышко шудо солалаш волэн. Олык воктэн изи вўдшө ший гай койын йога. Вўд ўмбалнэ ош комбо-влак куанэн ийын коштыт. Сэр воктэн изи ыrvэзэ-влак колым энэрат. Мардэж укэ гынат, каваштэ улшо изипыл-влак лапчыкын, лапчыкын оварэн кўзаш тўнгальыч.

Олыкышто йыр-ваш калык йўк шэргылтэш. Чорай олык лук дэнэ, лапкаштырак колхоз-влак тўшкан шудым солат. Эчуат туштак. Кутырат, воштылыт. Сава йўк олык кумдыкэш йонгыжалтэш. Коклан, коклан изи аза шортмо йўкат пылшышкэ йуж дэн толын пура. Анукын пэлэдыш коклаш ыштымэ ажажэ орва воктэн шўпкаштэ сылнэ пэлэдыш пуш дэнэ папалта. Коклан лышташ гай вичкиж тўрвыжө воштылмо сэмын койын „лып-лып“ тарвана.

Анук шўпкаж дэч торак огыл арама воктэн шудым сола. Ачаж дэнэ аважа арама вэс могырышто шогылтыт.

Шукак ыш лий, кэчвал обэдым ышташ тў-

нгальыч Йужо вэрэ чай шолтымо шикш койэш. Ануат туйсым *) налын Лэмдышкэ вўдлан ошкыльо.

Лачак Эчу танжат вўдлан мийэн улмаш.

— Анук, вара могай илмашэт?—шыман Эчу йодо.

— Пий гай!—сырэн Анук пэлэштыш. Вўдым кошталын кайаш торваныш.

— Ану... шого изишак, ик мут ойлышашэм уло.

— Мый дэнэм мом ойлэт? Тый мыйын гайэм дэнэ ойлышашлык от ул.

— Эк, Ану... Тый мыланэм пэшак сырэнат вэт. Ындэ ваш мутланымэатат ок шу. Ану, мом ыштэм? Мый тыгай паша лийэш манын—ушыштэмат шонэн ом ул ыльэ. Йэнг мутышко пурышым. Тунам йэнг мутышко ом пура гын, кызытат мэ коктын куанэн илэна ыльэ. Эк чонжат... Ындэ молан йөра? Тыйжэ гын, тыйжэ йэнг воштылтышко лэқтыч. Мыйжэ гын, мыйжэ тулыкэш кодым. Ындэ изи чонэм тулла йўла. Кэлшэн илмынам шоналтэн колтэм гын, логарышкэм кочо вўд толэш—манэш Эчу.

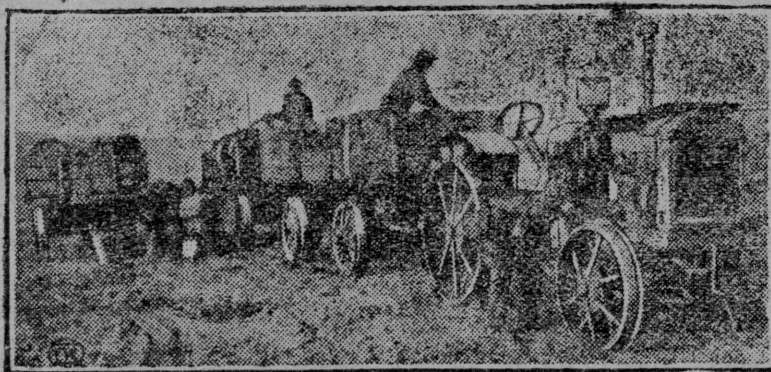
Анун кап-кылжэ шулмо гай лий. Тарваныдэ ик вэрыштэ шога. Шинча вўдшө лэктэш. Чурий тўсыжө йошкарга, ошэмэш. Логаржэ пышкэмалтмэ гай лийын. Вара пыкшэ йўкшым почо.

— Эчу, шинчэм... Колынам. Мэмнан кэлшэн илымынам поян тушман шалатэн. Эчу, ойгым ужаш логальэ гынат, мый тыйым нигунамат мондэн ом кэрт. Тылэчэт посна, илымэм нымат ок шу—манын шара шинчаж дэн Эчум йөралтэн онча.

* * *

Уржа тўрэдмэ жап. Калык нурышто пашам ышта. Той олыман уржа „чышт-чошт“ шоктэн пўчкылтэш. Колкоз члэй-влак машинэ дэнэ тўрэдыт. Кутырат, воштылыт. Машинэ мўгыра, паша шолэш Тидэ тўшка коклаштэ Эчук дэнэ Анукат койыт. Коктын ваш ончалын „шыр“ воштылал колтат. Ваш ушнэнытат колкозышто куанэн пашам ыштат. Кудыр ўпан изэ эргышт йаслыштэ тыгыдэ рвэзэ-влак коклаштэ модэш.

Тойшэв.

*)—Туйыс—пурак (атэ)

О П А Н А С.

(Ойлымаш).

Опанасын ош түнбаштэ илымыжлан ындэ вит-льэ ий шуо. Тудо йатыр ужын, йатыр колын. Йалыштэ тудым вэлэ ожно моктат ильэ. Пошкудо влак ваш лийыт гынат, упш нөлталын эртат ыльэ. Опанас пэш ласка йэнг гайэ койэш. Йоча-влакы-мат ок шүрдыл, кид дэнат ок логал.

Иалыштэ прэвый активистлан шотлалдэш. Йал савэтыштэ ындэ кок ий пашам ышта. Опанас пэ-эш илэн мошта. Пашадарым шуко ок нал гынат йал совет воктэн у пөртым шындыш. Лэвашым калай дэнэ лэвэдэ. Ужар чийа дэн чийалтэн. Урэм вэлнэ чашмам (полисадым) ыштыш. Сурт йыр пушэнгым шындыш. Пакчам шарыш. Тудо пошкудыш лэктэш гынат, тыгэ вэлэ кутыра:

—Ваш-ваш полшэн шогаш күлэш. Тэвэ ойлан нална: мый мэр пашам ыштэм. Пайдажэ мэр калыклан лийэш. Садлан мэр калыкшат малнэм полшэн шогыжо. Ваш-ваш полшэн пэ-эш сай паша.

Көн дэнэ күлэш гын вэлэ, Опанас тыгэ кутыра ильэ. Кутырымыжо мардэж дэнэ пошкудыш-кат шарла.

Йара кэчэ годым, марий-шамыч погынэн, шар шудышто пөрдалыт, йал совет вуйлатышын паша ыштымыжым лончылат. Озанлыкым вийандэн нөлталмыжымат тэргат.

Илыш, үйан мэлна гай—йаклакан кайа.

Кэнэта шомак гыч шомак лэктэш. Кэчэ йэда вучыдымо увэр шарла.

Ик кана погынымаштэ күтүчө Сэмон Опанасым „жульык“ манын. Ончыч ыrvэзэ-влак воштыл налыыч. Варажым пошкудо мучко „жульык“ шомак шарлыш. „Жульык да жульык“ вэс лүмдылдыш укэ ала мо? Опанас пылышыш түйкныш. Тудо ыш чытэ:

—Ый тэндам... Ават муно шамыч!.. мэр пашам ыштэн суртэмат йомэш. Озанлыкэмат вола... Викторэн колташ логалэш!—манын, йал совет гыч ышкэ лэктэ.

Вара мөгыштө паша ышташ тунгальэ.

Ик кана йал школышко, тэхникумым тунэмын пытарэн, у туныктышо үдыр тольо. Тудым шижын Опанас ышкэдэжыжэ үжө. Квартирым пуаш кэлшыш.

—Ай Любовь Петровна, мый шуко ом нал: киндэ тыйын, шыл тыйын; шөр, шинчал, сакыр молыжат тыйын. А самаваржым ватэмат шындэн

кэртэш. Тылчылан 25 тэнтэм вэлэ налам—маньэ.

—Опанас Иваныч, мо пэш шэргын күрат? Тыгэжэ оласэ дэчат шэргыс!—Люба маньэ.

—Укэ гын, 23 тэнтэлаи код, илэ.

Ыш код. Эрдэнэ, ик йүд малмылан ныл тэнтэм түйыш. Илаш вэс пошкудыш кайыш.

Йужгунам йал советыш уполномочэный, йа бригадир, онгыран имнэ дэнэ кудал толыт. Опанас тудым шижын, уло ыштымэ пашажым кудалтэн, советыш мийэн пура да: Толза-толза, уна лийаш. Мыйын пөртэм ару, йытыра. Арвэрым, чэмоданым наңайашат полшэм. А эрдэнэ:

—Мыньар пуэт... шуко ом нал. Ну кэч кум-ныл тэнтэм...

Уна йэн торгайашак тунгалэш гын, пэл тэнтэм вола. Погынымаш лийэш гын, Опанас: попом, кулакым, картым—пэш чот игылтын вурса. Йал комуным ышташ кэлшымэк Опанас эн ончыч возалтэ. Рывыж пун гай пондашыжым вэлэ ни-йалтыш.

А, м-мо... У сэмын илаш пижына!.. маньэ.

Чэрэт дэнэ кэчэ эрта. Комуншто паша памашла вэлэ лүшка. Пырчим эрыктэн, шошо агам большэвикла эртарышт. Уло погым, вольыкым шурным, тэлымак иктэш ыштышт. Шудым солэн, киндым погэн налын планым йамдылышт. Уржа сорлаланат лэктыч.

Опанас советыштэ, активный группышто паша ышташ кодо.

Правичэльствэ льготым пуышат, комун гыч иктат ыш лэк. Лачак мардэж вэлэ вэс сэмын пуальэ. Чонга вэлнэ улшо мардэж вакш шулдурад кэчэ лэкмэ вэлыш савырнышт.

Кэнэта, күдүрчө рашкалтымэ гай комунышто „чисткэ“ тунгальэ.

Колкозник-влак кашакын-кашакын погынэн комун вийандарымэ нэргэн кутырат. Коклан-кок-лан тыгэлан воштылыт:

—Йэпрэмым лукташ!..

—Укэ, йолтымым! Тудо окшак.

—Изи Мэтрим, тудо—тамакам пэш шупшэш.

—Васлим, тудо—кармоньым пэш сургыктылэш.

—Укэ, Онтоным, тудо Йакыным кырэн.

—Укэ-укэ, Миклайым тудо—Сэргэй попом, страпка үмбалаи кучэн. Мочаштэ.

—Йэпишкам, тудо кайик лудым тэнтгычэ лүйэн.

—Ида орадыланэ. Чискэ модыш огыл!—Онтон ойлыш.—Мыйым да Миклайым йытырайаш ок лий. Товар дэнэ ишкэ—тудо мэмнанлык...

—Ыштырэт лавран, садлан йытырайаш күлэш, Иогор воштыльо.

—Ыштырэмжэ ик мужыр вэлэ... А тэвэ „жульыкым“... Тудым күлэш... Активист... Тэвэ от шэкланэ гын, комунистышкат шэнгын пура. Косор дэнэ нүжалтэн ончаш гын, чынакак „жульык“ улмыжым палаш лийэш.

Тэвэ: уло вольыкшым шүшкылын, машиным вэс йаллан ужалэн. Шошым шүкшак, илэ арвэрым йалыштэ олталэн погэн, госторгыш ужалыш.

—Мэ, палэна. Оксам погэн. Күсэнжым овар. тэн. Мэмнамат онталэн. Пашам ыштэн пуэт гынат, пашадар тўлымө олмэш—ик вэдра парэнгым вэлэ пуэн колта ильэ,— Иэпишка ойлыш.

—Ожно оласэ купэчымат олталэнам, шылым, ұйым нарийшым, купэч 100 тэнгэм пуыш. Оксажым, толмо годым корнэш йомдарэнам манэш ильэ.

— Купэч пуа... вучо?!

—А варажэ мо лийэ?—Васли Полат дэч йодо.

—А вара, тудо лийэ: ала могай йалыштэ имным шолыштын. Олашкэ нагайэн ужалэн. Кучэн улыт да, судыш логалын улмаш.

—Эшэ мо лийын?—Иогор йодо.

—А тудо—лийын: зэмский дэкэ коштыктышт, правльэныш, уэздыш... Варажым нимомат ыштэн ышт кэрт.

Ик ий гыч Опанас пивнойым вэлэ почо.

—Рывыжэт шэнгын лэктын!..—Иэпрэм маньэ.

—Тэвэ Гэрман сарыш каймына годымат, жульык довърнийыш вэлэ логальэ. Банкышкэ служитлаш пурыш. Оксам погэн. Совет власть лиймэшкэ, ты пойан илэн,—Полат маньэ.

—Мыйат тутак колнам ильэ.—Иогор ойлыш.

—Ида кожганэ! Жульыкымат эрыктэн луктына!—Шоктышт.

* * *

Кэчэ лэкшаш годымак, избач дэкэ толын, ала кө окнам тўкалтыш. Вара йодмо йўк шоктыш.

—Можно?..

—Пуро-пуро—лийэш!—избач койкышто кийэн пэлэштыш. Опса почмо годымак, Опанасын чурийжэ койо. Упшым йлэй дэн шўрэн ала мо, йылгыжэш вэлэ. Пондашыжат кольмо гай лопка. Урлыклан ала мо йамдыла, ок тўрэд.

—Эр толмэм дэн ала омэтым лугыч ыштышым?

—Нимат огыл!—избач койко гыч тёрштэн кынэлын, шараварым чийыш. Опсам эшэ ик кана шупшылын, лач тўкылыш. Картузшым куртныкыш пыштыш. Шондык дэкэ лишэмэ да:

—Шинчаш лийэш?—манын йодо.

—Лийэш-лийэш!..

—Толмэм дэнэ омэтымат кўрлым. Лугыч ыштышым. Пэш сай, лач мөнгыштак улат. Тый дэнэт коктын кутырэн налашат уто ок лий.., пондашыжым нийалтэн, нэрым орвалтэ мучашэш нўшталын адак ойлыш:

—А мый тудо нэргэн йоднэм ыльэ... А мыйэ пашам кумыл дэнэ ыштышым манаш лийэш. Ындэ пошкудо мыйым йордымашкэ лукто. Мыланэм йёсын тучмыжым, ындэ ышкат палэт.

—Мый палэм пэш шинчэм... избач ойлыш.

Пошкудо шамыч йорло улыт... Кулак-шамыч шыдэ улыт. А мыйэ... манам гын, кулак ваштарэш улам...

Опанас нэлын гына шўлалтэн, избачын шинчашкыжэ кэлгын ончалыэ. Избач шыдын койын Опанасын мутшым колышто.

—А тыйэ рашыжым от шинчэ дыр?.. Садлан чыла каласэм. Тэвэ ойлан налам: айдэмэ совет власть вэлыш шога. Пашам кэлыштарэн ышта.

Тугай йэнгым кулак дэн вараш лийэш мо? А тэвэ мыйым лулэгэ йэда рончэн налыыч. Ача-коча гыч тўнгалын, чыла пургэт луктыч. йақыныштэ шогымэымат, карт йэн лиймэымат, вакш кучымэат. Мо мыйэ вакш кучымашэм укэс. Вақшым тэлымак колкоз кидыш пушымыс... А мыйын шонымаштэ, кэ тоштым шарна гын, тудын шинчажым шўташ күлэш...

—Ну, ойлэн пытарэ. Содоррак... Укэ гын, мыйын логар тагыш вэс паша уло.—избач ойлыш.

—Досатнэ вэт... Шортшаш гайэ Опанас пэлэштыш. Тэвэ Онтоным налына. Тудо мыйым погынымаштэ, игилтэ, мыскылыш: „жульык, имньэ вор, калык тўндышө, растратчик, пивнойым кучэнат, ший оксам шылтэнат“ маньэ. Мый могай кулак улам?.. Ик шўдө тэнгэм шийым погэнам гын, мо.. вор улам мо вара?.. Тэвэ ўдрэм марлан кайаш шуын. Ший аршаш, мэлгандра йолава, шэран ўштө, солыклан куд ши шўашан тувыр күлэш вэт?..

Адак Онтонжат: „йорло улам“ манэш. Могай йорло. Тудо мылэчэм чот уда йэн. Ик канаштэ лу пашам ышташ налэш да, задаткым налын шэлэш вэлэ ильэ. Вара кэчывалым тул дэнат от му. Тыгэ кок кудым оталэн налыын. А мыйэ ик кана вэлэ купэчым 50 тэнгэлан олталышым. Уйым пырэээ шылым кондэм манынам... А чынжым налаш гын, вара купэчлан чурийымат ыжым ончыкто. Пойаным олталаш күлэш. Пойан пошкудо огыл. Сулык ок лий. Пойанын оксажэ калык күсэн гыч лэктын... Опанас ойлэн ойлэн нойыш да, вўдэт уло мо?—манын йодаш тўналыэ. Избач вэдрам ончыктыш.

—Молан энгэрэмыш водым тодат?!. Опанас дэч избач йодо.—Тыйым комисэ колкоз гыч луктын гын, комислан угыч йодмашым пуо. Шыдын Опанаслан избач руал пуыш.

—Укэ, укэ. Мыйэ радамжэ дэнэ чыла каласэм..

—Йодмашым пэ-эш пунэм да.. Лопкаракын, писачылла возэн ом мошто. Кужын возэт гын, комисэ чыла палэн шогаш тунгалэш. Чыла тэргэн начэш. Кузэрак ышташ күлэшым, шольым, тый каласыйан!.. Мыйэ могай кулак улам?... Ик манаш гын, Советын активный паша йэнгжэ уламыс... Опанас сулык касаршаш гай лийын ойлыш.

Избачлан гына, тыгай спэтакыль ыш кэлшэ да:

—Мыйын шонымаштэ, комисэ чынлан шотлэн тыйым комун гыч лукто!—избач вик рашкалтэн каласыш.

Опанас кинэлын шогальэ да, мүшкыран ватэла кугын шүлалтыш. Пүжалт, чэвэргэн шогальэ.

—Ойло, ойло. Вуйэш ом нал. Кө могай йэнгэт... Ну түгэ гын, тачэш чэвэрын код!.. манын пурмо сэмынак луктын, омсам лоч түкылыш.

Комунар-влак погынымаштэ, Опанас ойлыш.

—Мыйым комун гыч луктын улда гынат, ом сырэ. Совет власть чыным ышта. Чын пашам кэчкэат йобрата. Орадэ йэнг уло гын, тудым комун гыч йожга ўштэр воштыр дэнэ ўштын лукман. Комунышто коршанган саска лийман огыл. Лач мый ышкэмым уто шүклан ом шотло, уда айдемэ ом ул. Кузэ гынат комуныш пурташ йодам.

—Шинчэна!..

—Айда, чойаланэ вэлэ!..

—Ындэ олталэн от кэт!

Коршангыла ит пиж. Кай тыжэчын — йүк шоктыш.

Опанас йатыр шэнгын кошто. Иатыр йэнг ончыко мийэн упшыжым налын туржо. Районышто паша күйын ыш шу. Кантоныш, вара Иошкар-Олаш вуйым шийэ. Олашкэ кумшо кана миймэк пэчэт пыштыман кагазым кондыш.

„Комисын рэшэньжэ дэнэ кэлшэн огыл“ манын возымо ыльэ. Комунар-влак погынымаштэ лудыч. Вара шургаш тунгалыч:

—Кө восстановитлэн гын, тудо ышкэдэжыжэ налжэ, иктэ маньэ...

—Она кэлшэ!.. вэсэ уштарыш.

Опанас лыжгэн гына лэктын шогальэ да, шинча вүд йөрэ ойлыш:

—Тан-влак! йолташ-влак!.. Альэ луктын кудалтэда?.. Тэндан дэке вийэшак ом пиж. Нимоланат сырымашэм укэ. Тунгалмэ пашам гына изиш чаманэм... Мо вара!.. Мылэчэм посна илнэда мо? Илыза... Но тунгалмэ пашам ок йом... Шонго лиймэк, тыгэла пашам товамдаш сай огыл. Укэ гын: шкэ шонымыжо дэнэ, колкоз гыч лэктын, манын, протоколэш возыза.

Опанас вуйжым сакэн, лэктын кайыш.

Эрлашым угыч рашкалтыш лийэ.

Опанаслан лишэнэс лүмым пуышт. Опанас-угыч тудо корно дэнак олэшкэ кудалыштэ. Тыгат, тугат почшым пүтыркалыш. Чыла клопот мардэжыш кайыш.

Опанас мо ыштышашым ышкэат öрын. Тутло шомакшат, ала кумылжат йара лийэ. Нигэ тудын ойым ок колышт. Нигэ Опанасым ок ончал.—Илымашэт, кутырмашэт?.. иктат ок ман... Опанас сурт коклаштэ тумасэн коштэш.

— Ой йумашнэ, пүршашнэ! уло титак ышкэ вуйшкэмак түкныш... Эй, калтак...

Укэ, комуным онталымэ ок күл ыльэ. Калыкымат изиш орландаршым... Ындэ кыньэр вуйым пурлнэм да, ом шу!.. Тыгэ Опанас пошкудыш лэктын ойлэн коштэш гой.

* * *

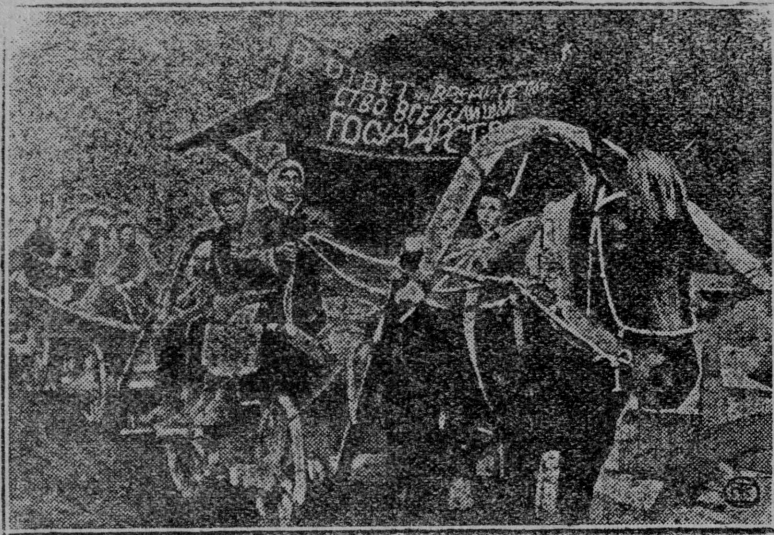
Ильан кугарньан, кэвытычтэ сату укэ да, калык „тунгаракаш“ пурэн-пурэн йүт. А йүдым колкозын ныл шийдымэ каван олыкышто йүлыш. Винаматан йэным ышт му. Кабакыш толшо влаклан да йүшө йэнглан титак пэрныш.

Ильан кэчэ. Пазар пытыш. Калык шаланыш. А йүдым Опанас капканыш логальэ, избач кучыш.

Допрос годым Опанас шойышташ төчыш гынат,—Ну, колтыза!.. Мыйэ, йүлалтынэм вэлэ!..—маньэ.

Милитсий наганым луктын, виктарэн кучэн, Опанасым ола корныдэн шэм опсаш пэтыраш нангайыш.

И. Йар.

У КОРНЫШКО.

(Ойлымаш)

Урэм покшэчын ош лум талышнэн куго мэнгыла пүтарылтын корэм вэкыла шуйна, төрзәм пэркала, корным пургышта. Түнныктыштö „бу убуу-у“ шоктэн мардэж талын мұгыра.

Нужна Кавырля дэкэ шкэ ганьыжак нужна йолташышт-влак толыт: Криша, Чопай, Пэча, Вэчук. Ёстэл йыр шинчыт, пэш кутырак. Кавырля оила:

— Йолташ-влак! Мэ илзна мо? Пийат мылэчна сай ила. Пашам ыштэт, йүдшö—кэчыжэ, кузэ гынат ышкэ илышым ворандарынэт,—ок лий. Шкэтын йорло илышым от сэнэ. Садылан мый тэндам погэнам. Ала пырля ик вэрэш ушнэн йорло илышым сэнгаш шогална. Кришан имнэ уло, мыйын кызыт шогам чоткыдо, молыштын адакаг моло күлэшлык арвэр уло. Ушнэна гын, чыла пашашкат шуына. Адак совет власьат мэмнам ок мондо, окса дэнэ да монь полышым пуа... Могай ойда лийэш?

— Чыным ойлэт.. Тэвэ пошкудо йалыштэ нужна-влак ушныштат, пэш сай илат, мланнат төчэн ончыман, иктаж мо гынат лэктэш,—манын Чопай устарыш.

— Мо... төчэн ончыдэ... тылэч алама илышыш она шу дыр,—Вэчукат пэлэштальэ.

— Тугэ, колкозым почына, йорло илышым сэнэна,—Кавырля кошартыш.

Тудын почэш чыланат „почына!“ манын кэлшышт. Түнö мардэж төрзәм „рошт“ пэрэн нунын мутыштым чоткыдэмдэн шындыш.

* * *

Шошо вэлэш пүртүс молэмаш тўнгальэ. Энэрласэ вүд ийым каткалэн-пудуртэн, мўндүркö шургэн нумал кайа Тугак йал калык коклаштэ шошым вүдла Кавырлян мут колкоз нэргэн шарла. Эн чотшо поян Шалкийын мутшо шокта:

— Кужу ўмыран огыт лий. Садак нимом ыштэн огыт кэрт.

— Айда, имнышт пыкшэрак шүлэштэш да, кушто нурым куралаш... Шүвал пыштышашлык гына вэт.

— Төчэн ончышт-ла, вэс кана огыт пиж. Пöчым волтэн шындат. Орол пöрт воктэн калык погына. Шукыжо поянрак коклагыч улыт. Шкэ коклаштышт пэш канашат. Урэм вэс мogyрышто Пэчам ужытат, кичкырал ўжыт.

Пэча толын шсгалэш. Тудым поян-влак йыр авырэн налыт. Пэш кутырат.

— Пэча, колкозыш пурэнат чай? Мо ийам тушто ужыч?

— Пойынэжэ шол. Шкат шинчэт, ик имныжэ улат, ты имныдэн уло нужна-влакым пойдарынэжэ.

— Вара тудын моло пашажат укэ дыр. Шкэ оралтэ пэчыжым тумышташ мондэн, адак йэнглан полшынэжэ.

Пэча йүдыгэн. Йыр ваш мыскылат. Чоткыдын шонэн шога.

— Колышт, Пэча, мо сайдырлан колхозышко пурынэт, ала ышкэтын илэн от кэрт? Укэ гын мый дэкэм тол, полшыдэ ом кодо,—Шалкий кутыра. Тудымак моло поянрак-влакат куктат.

Шуко тыгэ кутырат. Кастэнэ Пэча Кавырля дэк мыйэн, колкоз гыч луташ йодо.

* * *

Жап эрта. Чодра койын—койын ужарга. Ёдымö жап шуэш. Калык куанэн туто пырчым үдэн коштэш. Ватэ-влакат пакчам көргөнчыт. Коракланат паша лийэ: куралшэ почэш шукшым погэн коштэш.

Колкоз йэн-влак, ўдымö машинам налын, нурыш лэктыт. Кок имным кичкэн пэш талын ўдат. Йыр калык погынэн. Пэш кутырат.

— Ончо-ончо, мо ийам нурышко қондэныт. Нурым куктынэшт...

— Акыр саман шуэш вэт... Сэдылан толашат...

Пойан-влак Шалкий дэкэ погынат. Аракам шаптарэн пэш кангашат.

— Ындэ мэмнам кошартат... Кузэ гынат ты колкозым шалатыман, укэ гын, вара мыланна илыш ок лий.

— Чын, кузэ гынат Каварльям корандыман. Пэш буйаньчэ лийнэжэ.

— Кузэрак вара корандыман?

— Кузэжэ... иктаж вэрэ шолып авурэтат...

— Вара кө ты пашам шукта? Көм мушаш?

— Пэтрайым. Тудо пэш йорло вэт... Адак тыгай пашалан кэртэш. Иктаж кум-нил чаркам йүктэна гын, көна.

— Пэтрайым ўжшаш. Ок көнө гын, лүдыктэн пижыктэна.

Васайым йышт гына Пэтрай ўжаш колтат. Ик жап гыч Васай дэнэ Пэтрай толын пурышт.

Пойан-влак Пэтрайым пэш порын ончат, йүктат. Ольян—ольян колкоз нэргэн мут лэктэш. Изин—изин Кавырльа дэкат шуыт. Йатыр кангашымэ мөнгө тыгэ ышкэ мутыштым кошартат:

— Пэтрай кас вэлэш Кавырльам кузэ гынат авырэн пуштын мэшақыш пидэш. Мольшт йүдым Кавырльам вакш агур дэк шуктэн вүдыш кудалтат.

* * *

Кас. Кэчывал йүмач изырак ласка мардэж лэктын вүд ўмбалым тарвата. Корэм пундашыштэ коракла пойан-влак погынат, Пэтрай толмым пэш вучат.

Кэчэ шичмэк Пэнтай куржын тольо. Сынжэ пытэн, чытыра, кидшэ вүрагын. Пойан-влак Кавырльан пөрт вэкэ тарванат. Авун шэнгэчын оралтыш пурэн шогалыт. Лэваш йүмалнэ шинчашышт

вүрагшэ мэшақыштэ йэн кийшыла пэрна. Вашкэ мэшақым руалтатат, авун шэнгэчын корэм вэкыла шикшалтыт. Корэмыштэ имнэ йамдэ. Вашкэн, чытырэн мэшақым ораваш пыштэн вакш агур вэкыла кудалыт. Вакш агур дэк шуын мэшақым „рошт“ шоктыктэн вүдыш кудалтат. Мэшак вүдыш войзын, вүд толкын луктын „лыж-ж“ вүд йүмак волэн кайыш. Ындэ чыла йамдэ. Кайшаш гына кодын.

Кайаш гына тарванышт,—вакш шола мogyр гыч вич милитсионэр—влак имнэ дэн кудал лэктыч. Пойанэт-влак аптранэн пурлашкэ кудалнэшт, туштат корно авыралтын. Нигуш пураш, имным вакш-пүйа ўмбалам чэрэн, кө кушко лийэ, тушко шылаш төчат. Шалкий вашкэн вакш көргыш пурэн, вакш күй шэнгэлан шылнэжэ Ончал колта-вакш күй шэнгэчын тудын ўмбак лэвольвэр шуйалтэш. Крэслэн-крэслэн Шалкий чакна, вакш күй шэнгэч... Кавырльа лэктэш.

Ой йумо, полшо!.. Кызыт гына вэт ты Кавырльам вүдыш кудалтышна, ала кужэч лэктэ,—Шалкий йумылта.

— Ха-ха-ха!.. Мый олмэшэм шүкшак моклакам вүдыш кудалтэн мый дэчэм утлынэт мо? Нужна ышкэ йолташыжым ужала, манын шонышда мо? Пу моклакам нумал кайышта дыр, айда, ош пөртыштө каналтэда шол,—Кавырльа воштылэш.

* * *

Ойар шыжэ пагыт. Калык куанэн у шурным лочка. Колкоз түрэдмэ машина дэн кум кэчыштэ чыла түрэд пытарэн, нужна-влакланат түрэд шындыш. Тэлым йара пагытыштэ тунэмдымэ-влаклан школым почыч.

Калык шүм утыр-утыр колкоз вэлкэ савырна. Уло калык вэс кэнгэжлан ик кугу комуныш ушнэн шкэ илышым уэмдаш чоткыдо мутым пуа.

Ал. Акрэйи.

Иошкар обоз.

Трактыр.

(Шэрнур колхоз лүмэш).

Кэңэж кэчын ик эрдэнэ
Акрэт годсо марий йал
Ожно колдымо йүк дэнэ
Пожалталын кынъэлал.
Мо пуламыр?¹⁾ Мо тугай
Йыр-ваш калык пэш сөла
Йүлмө вэрыш лэкшэ гай
Куржыт, ваш ваш тўкалат..
Кугуракышт содор лэктыт,
Калык каймаш ошкэдат,
Йоча-влакышт йыр ваш пөртыт
Чара йол дэн ты тават..
Тэвэ лэктэ ўдрамаш—
Мыгыльэ шөрын, ўп шала,
Чара кидшэ чылт руаш,
Йыр ончыштэш, туманла..
Соқыр кугуза лэктын өкым²⁾
Пыкшэ нушкэш тойаж дэн,
Тушто кува шөр көршөкым
Урэм корнэш шалатэн—
Мучаш укэ калык өрын,
Йүк-йўан дэн урэм тэмын..
Ончэм..

урэм корно дэн

Трактыр

„көтыргө“

тыртэш

Иыштак

шикшым

шўлалтэн

Кўртньө йўкын урмыжэш...,
Трактыр валнэ ырвэээ йэнг
Йыр ончэштын шыргыжэш,
Йошкар шовыч ту(ды)н воктэн
Эр йуж дэнэ пэш модэш.
Чумыр калык пэш сөла—
Ужэш-колэш, мутлана,
Иктэ койэш өршыла,
Вэсэ—тачэ куана.

—Э—эк, кайа вэт, Васли танг,

Тыгай улмаш трактырэт?

— Тыгай улдэ... ончийан,

Могай патыр кўртнь(ө) имнэт!
— Кузэ шонэт, тый Пэтыр,
Сур ожэт чот шупшэш дыр?
— Молан ожо, эй окмак—
Вуйым ок пу лучкылан..
—Эй, коранза, йоча-влак,
Куш пурат гын, ну шайтан?!
Чуза-а, лийшкэ ида мий!..
— Толэш маньыч, тольо вэт,
Мэмнан дэнат „такыр“ лий..
— Могай, „такыр“, пун йылмэт.
— Илэн-илэ-эн, мом от уж?..
— Совэт кэртэ-эш, Совэт пуыш,
Трактыр лийэ нэмнанат..
Бндэ ила колхозна!..
— А, кө шинча, мо йөнан?
Илэна гын, ужына..
Модыш огыл гын, чылан
Мэат вара пурэна..
Калык лонг гыч, йышт шэнтгач
Кишкэ йүк гай йүк шокта:
„Кондэн луктыч, ийа-шач“³⁾
Бндэ илыш чылт пыта..
— Ой, йум пўршө-ө... ой аза-ап
Могай илыш, могай жап?
— Бндэ, кокай, тый ит ман,
Илыш мучаш лийшэмэш,
Эрэ тупын илмылан
Тўнья акырыш возэш..
— Чынак мутэт, кумышка,
Тыгай шучко озорка
Кунам киндым шочыкта?
Мландэ авамат лўдыкта..
Тўрлын ойла шала калык,
Йа куанэн, йа сырэн,
Иктэ вэлэ пэш раш палэ—
Трактыр йалым пожалтэн.
Ончык кайшэ илышлан
Ок мэшайэ кишкэ йүк,
Патыр трактыр йўмалан
Тошкалт кодэш асам шўк!

Шабдар О.

1) Пуламыр, пулама.

2) Өкым—лэкмэ шудэ.

3) Шач—шамыч.

Почэла мут нэргэн.

Марий почэла мут шот руш почэла мут сэмынак вич түрлө тошкалтыш (стопа) уло. Лұмышт тыгай: йамб, хорэй, дактиль, амфибрахий, анапэст.

Йамб дэнэ хорэй кок лончан тошкалтышыштэ гына лийын кэртыт. Дактиль, амфибрахий, анапэст кум лончан тошкалтышыштэ гына лийыт. Нинэ шотым раш палшаш вэрч мут-влакын лончыштым тэргэн ончэна, кудо лончышт йүк дэнэ пэралтыт, кудышт (лончышт) огыт пэралт. Тэвэ:

- а) МО-лын О-гыл КАП кыл-ЛЭМ,
МО-лын О-гыл ШҮМ чо-НЭМ...
- б) Шұшкәл-ТЭТ, мурал-ТЭТ,
Куштал-ТЭТ, чұчкал-ТЭТ,
Куштыл-ГО чонла-НАТ,
Нэл о-ГЫЛ капла-НАТ,
- в) Кыл-ТИН—тыл-ТИН күс-ЛЭ-жэ,
Эл-НЭТ ма-РИЙ пар-НЬА-жэ

Тұңгалтыш (а) почэла мутын кажнэ корныжо (стих) пэралтышан лончо дэн тұңгалалтэш, варажым йүк пэралтышан лончо ик лончо кодэн шотат: икымсэ, кумышо, визымшэ, шымышэ. Вэс (б) почэла мутшын йүк пэралтышан лончышт кок лончо (слог) кодэн, кумышыштлан шогат: кумысо, кудымысо. Кумышо (в) почэла мутшын йүк пэралтышан лончышт иктэ кодэн, вэсышт ұмбалап пэрнат: кокымысо, нылымышэ, кудымысо.

Тыгай ситыдымэ (пэлэ) лончо ұмбалап йүк пэралтыш возэш гын, ижэ тыгай лончо тичмаш лончылан чотлалтэш. Тидэ нэргэн марий йылмыштэ почэла мут возымо годем пэш раш шинчэн шогыман.

Тошкалтыш көргыштө мут лончо эрэ төр лийман: тұңгалтыш тошкалтыш көргыштө мынар лончо лийыт, молыштыжат тунар лончыгыч лийман. Йужгынам гына корно пытартыш тошкалтышыжын лончыжотөр ок лий. Кажнэ тошкалтыш көргысө мут лончо-влак коклаштэ иктыжэ гына йүк пэралтышан лийман. Тыгэ тошкалтышлан шэлэдымэкэ ижэ могай пормо дэнэ почэла мут возымым палаш лийэш. Тидэ шогым палэн лукташ тэвэ мом шинчаш күлэш. Кок лончан тошкалтыш көргыштө тұңгалтыш лончыланак йүк пэралтыш вочмым хорэй (— V) маныт. Кок лончан тошкалтыш көргысө вэс лончыжлан йүк пэралтыш вочмым йамб (V —) маныт.

Умбақыжэ кум лончан статйам налына. Тұңгалтыш лончэш йүк пэралтыш вочманым дактиль (— V V), покшэл лончэш вочманым амфибрахий (V—V), кумышо лончэш вочманым анапэст (V V —), маныт.

Мэмнан марий поэт-влакна нинэ күшнө ончыктымо вич түрлө пормо дэнат почэла мутым возэдат. Ындэ умбақыжэ кө кузэ, кө могай пормо дэнэ возымыштым палэн налына.

- 1) Н. Мухин. МОлын | Огыл | кАп кылэм,
Молын | огыл | шұм чонэм,
Тидэ почэла мут хорэй дэн возымо лийэш.
- 2) Микай Кылтин | кылтин | күслэ | жэ,
Элнэг | марий | парньа—жэ
Тидэ почэла мут йамб дэн возымо.
- Чавайн Ик мэнгат, | ик пэчат, |
Мыйжынат | чаражат, |
Улыжат | укэжат |
Мыжэржат | шүкшыжат | ...

Схэма: V V — | V V — |

Шабдар

Мый шинчэм | ош тұнхам | пашаж дэн | өрыктэн
Кул тұшкам | эрык вэрч | кынэлаш | туныктэн
Пойанлан—агарлан | тудо чот | шыдэшкэн |
Рэволұт | сым вүдэн | нунын вий | сэнгыктэн | ...

Схэма V V — | V V — | V V — | V V — |
V V — | V V — | V V — | V V — |

Нинэ почэла мут-влакын тошкалтышышт кум лончан улыт. Тошкалтыш көргысө пытартыш лончыжлан йүк пэралтыш логалэш. Нинэ почэла мут-влак чыланат анапэст дэнэ возымо улыт.

Чавайн.

Шұлыкын | шұлыкын | кэчэ он | ча |

Схэма: — V V | — V V — | — V V | V |

Тыштэ тошкалтыш көргысө тұңгалтыш лончыштлан йүк пэралтыш пэрна. Сандэнэ тидэ почэла мут дактиль дэнэ возымо лийэш.

Н. Мухин.

Мардэж дэн | шаланы | шэ пыл тү | ньа йыр |

Схэма: V—V | V—V | V—V | V—

Тошкалтыш күргыштө покшэл, кокла лончыжлан йүк пэралтыш возэш. Сандэнэ тидэ почэла мут амфибрахий дэнэ возымо лийэш.

Йүк пэралтмэ нэргэн. Тыгылай ойыштат, почэла мутан ойыштат посна мут-влакын ышкэ шотышт дэн ышкаланьшт йүк пэралтышышт уло.

Тэвэ мутлан: кэчэ, тачэ, урэмыштэ, олаштэ, кайэм, мурэна, т. м. Почэла мут возымо годым йужо почэла мутышто тошкалтыш шотым шуктышаш вэрч йүк пэралтыш ышкэ күлэш лончыжлан тура ок тол, вэс лончо үмбалан вэлэ тура толэш. Тыгэ лиймым рушла пиррихий маныт. Руш почэла мутыштат, марий почэла мутыштат пиррихий лийэдэн кэртэш. Эн шукыж годым пиррихий йамб дэнэ, хорэй дэнэ почэла мутым возымаштэ лийэда. Тэвэ мутлан:

Ч а в а и н. Мўндыр | мўндыр | вэргы | чын
Марий | калык | тый дэ | кэт
Арал | тэнгыз | сэргычын
Толын | ындэ эргы | чэт т. м.

Схэма: —√ | —√ | —√ | —
—√ | —√ | —√ | —
—√ | —√ | —√ | —
—√ | —√ | —√ | —

Тидэ почэла мут хорэй дэнэ возымо. Тидэ почэла мутысо „марий“ манмэ мут-влакын йүк пэралтышышт тыглай годымсо күлэш олмыштышт огытыл („мАрий“, „Арал“,) күлэш ыльэ: „марИЙ“ „арал“. „Марий“, „арал“ манмэ мут-влакын когыныштынат тўналтыш лончышто шындымэ йүк пэралтышан лончо-влак хорэй дэнэ йамб коктынат күчүк тошкалтышан улытат (эрэ кок лончан вэлэ лийтыс), кужурак ик мутымак кок тошкалтышлан (стано) шэлэдэн кэртят. Хорэй дэн йамб ик мутым тыгэ кок тошкалтышлан шэлышт пэлдык ик мутэшак кок вэрэ, кок лончо үмбалан йүк пэралтышым шындаш логалэш. Тыгэ ик мутым кок вэк тўэн (шэлын) лудмо онгай огыл, тунам ик йүк пэралтышым шуктыдэ лудыт. Садыгэ кужо, ныл лончан ик мутыштак кок тошкалтыш иктыш ушнэн, ик йүк пэралтыш дэн лудалтэш. Тыгэ кок тошкалтышым—хорэй дэн хорэйым, йа йамб дэнэ йамбым—вэлэ иктыш ушаш лийэш. Ик мутыштак кок тўрлө тошкалтышым—ик хорэй дэнэ ик йамбым—иктыш ушаш ныкузэат ок лий. Тыгэ ик гай кок тошкалтышым ваш ушэн ыштымым рушла пэон маныт. Марий почэла мутыштат пэон лийын кэртэш. Тэвэ мутлан;

Ч а в а и н. Онча | лалэш | йырым | йыржэ |
Өрэш | вуйжым | рүзэ | лэш
Шонал | талэш | вуйжо | йыржэ |
Чонжо | күшкө | нөлтал | тэш. т. м.

Тидэ почэла мутысо „ончалалэш“, „шоналталэш“ коктынат пэон лийыт: кок хорэй ик йүк пэралтышан лудылтэш. Садлан лийын ончымо пэонжым „ла“ үмбалан, вэсыжым „та“ үмбалан пэрэн лудман.

Вара адак почэла мут возымо годым тэвэ тыгай шотым мондымад огыл: йамб дэн хорэй тошкалтышан почэла мутышто вэлэ пэон лийын кэртэш. вэс кум тўрлө тошкалтышыштышт: дактиль, анапэст, амфибрахий манмаштэ пэон лийын ок кэрт.

Моло пормо почэла мут возымо нэргэн.

Күшнө ончыктымэ пормо дэнэ возымо дэч посна почэла мутым адак моло пормо дэнат возаш лийэш. Моло пормо дэнэ возымо почэла мутын шотшым рушла вольные стихи (размеры) маныт. Мэмнан марий почэла мутым поэтна-влак йатырышт тыгай вольный шот дэн возэн улыт.

Вара адак кум тошкалтышан почэла мут возымо годым, марий поэт-влак тыгэ ыштат: кок хорэй ик анапэст, йа кок йамб ик анапэст.

Катыш¹⁾ нэргэн.

Почэла мутым катыш дэн катыш дэн возат. Ныл корно катышан почэла мутым эн шукыж годым альэ маркэ возэныт. Вара адак вич корно, куд корно, кандаш корно, луатныл корно катышан почэла мутат лийын кэртят. Чылт катышдымат лийын кэртят.

Кандаш корно катышан почэла мутын тошкалтыш шотышт ныл корно катышан почэла мут сэмынак возалтыт.

Мэмнан марий поэтна-влакын йатыр почэла мутыштым тэргэн налмагыч тэвэ тыгэ лэктэш: почэла мутым тошкалтышлан шэлмэ шотышт (ритм, ритмичность) ик корныштак (стих) кок тўрлө лийэш: йа кок хорэй да анапэст, йа кок йамб да анапэст. Кэрэк кузэ гынат, мэмнан поэтна-влак шукышт почэла мутын корныштым анапэст дэнэ кошарташ йөрарат. Вара адак корныштым дактиль дэнэ кошартышат коклагыч койэдат, амфибрахий дэнэ кошартышэ шагал.

(Умбакажэ рифма нэргэн лийэш)

В а ч а и н.

1) Катыш—четверостишие (куплет)

Вачайын возымо нэргэн.

Вачайын— „сылнэ мут дэн возымын тун рудыжө“ манмэ статьям воза.

Тидэ статья корнын титакшэ ок лий ильэ гын, возашыжат нимат ок кұл ыльэ. Титакшэ-возаш тунналшэ йэн-влакым шуко йонгылыш корно дэнэ колтэн кэртэш. Йонгылышыгычшэ марий литературланат пэш куго томам лэктын кэртэш. Садлан кызытак тидэ йонгылышым тюрлаташ кұлэш.

Вачайын возымаштыжэ титакшэ уло. Титакшэ Вачайын огыл. Вачай моло йэн-влакын возымыжым гына кусарэн. Титакшэ возымаш „школ“ гыч.

Вачайын „формалист“ -влакын возымыштан инанэн. Нунын возымаш корнышт дэнэ ошкылэш.

„Формалист“-влак мутын сылныжэ гыч литератур кушмым кычалыт. Тыгэ кычалмаш изиш пайдам пуа гынат, возымын рудышкыжө нигунам шуын ок кэрт. „Формалист“—влак пүртүсыштө пушэнгым, шудым вэлэ ужмыла койыт. Нуным үмбачшэ вэлэ ончатат, вара ойлат: „Ай—ай, могай сылнэ пушэнгэ! ай—ай, могай чэвэр пэлэдыш!“ маныт. Тыгэ ойлымо дэнэ айдэмылан ни могай пайдат ок лэк.

Сылнэ манмэ дэнэ, литературыштат нимогай йөрмаш ок лий. Йөршашлан лыйын манын ойлында гын, шудо кушмо нэргэн тыгэ ойлыман: 1) шудо, йа пушэнгэ кушто, могай мыландыштэ кушкэш, 2) шудо, йа пушэнгэ могай тарман ышташ йөрат, т. м.

Ик мут дэн манмаштэ—шудын, пушэнгын шочмыжо, кушмыжо, илымыжэ нэргэн, йанлыклан, айдэмылан йөрмыжө, кұлмыжө нэргэн, т. м. возаш кұлэш.

Тыгак литературыштат. Эртак сылным вэлэ кычалат гын, тудын моторжым вэлэ ончэт гын, социальный шұлышыжым налаш от төчө гын, могай клас ыштымыжым ыглаш от шоно гын,— литератур нэргэн возымыжат ок кұл. Арам гына кагазым локтылмо шотыш вэлэ лэктат.

Вачайын возымым лудымат, мый „У Вий“ рэдаксийым ушэм дэнэ вурсэн колтышым: „молан кызытсэ кагазлан, шыгыр жапыштэ тыгай возымашым пэчатлан?“ маньым: „арам кагазшыма, вэржымапытарат“.

Кызыт адак уэш лудымат, тошто шонымэм изиш пөртыльö „Вачайын возымыжо ала изишак йөра гынат, шукутыжо пэш кугу томам лутын кэртэш“—маньым да, изишак ышкэмын шонымэм возынэм.

Кэрэк могай возымаштат эн ончыч клас корным кычалман. Возымыжым автыр могай пормо (форма) дэн колта гынат, эн ончыч тудын пашаж гыч, клас корныжым луктын ончыктыман.

Молан тыгай кұлэш? Ала, клас корно, манмыжэ мутлан манмаштэ гына вэлэ? Ала клас корным комунист-влак гына вэлэ кычалыт?

Чыла илыш клас корно дэн кайа. Клас корно социализмыштэ вэлэ пыта (Туштыжат альэ изиш үпшыжө кодэш).

Клас корно—илыш виктарышэ машин (ррегулятор). Клас пружиным палыдэ нимогай возымашын чынжымапалэн от кэрт. Садлан тидым палэн вэлэ мэ илышнам, литературнам ынглэн кэртына.

Литературжо илышым организоватлаш полша. Литературым сылнылан лийын огыт возо. Тудо общэствылан служитла. Общэствыжым кэрэк могай гынат клас вуйлата. Кызыт пашачэ клас вуйлата. Садлан литературжат пашачэ клас корно дэн кайа. У илышым тудо (литератур) пашачэ клас корно дэнэ организоватла. Кө тудым литературышто ок ынглэ гын, тудлан литератур нэргэн ик мутымат ойлымо ок кұл: лучо шып гына шинчыжэ.

„Формалист“-влак мут гычын клас корным лукнэшт. Садлан: „Эн ончыч мутым тунэмаш кұлэш“—маныт.

Клас корно мутгыч огыл. Тудо илыш гыч. Пушэнгынат, шудынат йытыралыкшэ, кушмыжо вургыгыч огыл, мландэ гыч. Вургышт, лышташышт мландэ гыч налмэ кочкышым гына, шаркалат.

Чынак, вурго дэч посна нимогай кушкылат кушкын ок кэрт. Тугэ гынат, лышташыж дэн вургыжо йытыралыклан гына кушкыт, альэ пушэнгэ кұлэшлан?

Чынжэ очыний—„кұлэшлан“ манмаштэ.

Литературыштат мут дэч посна нимом возаш ок лий. Мутшымапалэн сылнын возаш төчыман. Тугэ гынат, литературым сылнэ мутлан лийын огыт возо, илышын кұлэшлан возат, клас вийым йэшараш, погаш, чумыраш, раш корно дэнэ колташ мэнын возат. Тэвэ „формалист“-влак сылным кычалын кұлэшыжым мондат.

Литературлан „формальный штапым“ пышташ ок лий. Кұлэшыжэ: у илышым чын корно дэнэ, клас шұлышым раш ончыктэн, раш мут дэнэ, чоныш витышэ, шуышо мут дэн возыман. Мольжо чыла тыжэчак лэктэш.

В. Мухин.

Наук дэн шымлышэ марий институт литэратур курсым почнэжэ.

Кызыт Йошкар-Олаштэ наук дэн шымлышэ Марий Институт почылто. Тэнэйэ Институт ышкэ вэлэнжэ поэт, писачыл, драматург, публицист-влак-лан курсым почаш шона. Тидэ курсыш иктаж 20—25 йэн чоло погалтыт.

Кызыт мэмнан писачыл-влакна пэш томам возат.

Молан? Моланжэ пэш палэ: нимогай корным ончыктэн шогышо курс альэ маркэ нунылан лийын огыл. Садлан мэмнан возышына-влак кузэ ышкэ йоным муын улыт, тугэ возгалэныт.

Кызыт писачыл-влакын пашашт пэш куго: ну-

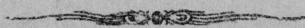
нылан чыланат сотсиализм ышташ полшаш возаш күлэш.

Альэ маргэ мэмнан литэратурлан „установка“ лийын огыл, Кө мом шонэн, тудым возэн. Пашалан план мойын ышталтын огыл. Садлан возымашат куго полышым пашазэ калыклан пүэн кэртын огыл.

Марий Институт тидэ пашам виктарашлан лийын, күшнө манмэ сэмын, курсым почнэжэ. Курсыжо 100 шагат лийшашлык.

Писачыл-влак, тидэ нэргэн мом, кузэ шонэда? Шонымыдам рэдаксийыш возыма.

В. Мухин.

Мыйын шотыштэм В. А. Мухиным „Сылнэ мут возаш тунэмме курс“ почмо нэргэн лукмо ойжо ойлыманат огыл, лач ышкэ жапыштыжак лэкшэ ой. Тыгай курсыш паша вий шутарыгын, кужу корныш шуйыдэ, содорак почаш күлэш. Возаш тунэмшэ йолташна—влаклан сылнэ мутын рүдө корныжым, рушла манаш—„методологическая установка“ ончыктэн пушаш вара сылнэ мутым көргө погыж дэнэ тужвал комжо нэргэн (содержание и форма) умылтарман, адак сай возаш тунэмным корныжымат ончыктэн пуман. Тока ик кана С. Г. Чавайнын дэкэ мутланымаштэ тыгай ой лэктэ: „Марий писатель-влакна пырчат огыт куш, күш күзымө“ гыч огыт кой манэш С. Г. Чынжымак нуно кушкын огыт шого, тунэммышт шагал, шагал лудыт. Йужышт адак лудаш, утларак возаш тунэмаш шонат гынат, лончыжым огыт му-мо нэргэн могай кнагам лудшашышт огыт шинчэ, адак күлэш годым тугай книшкажымат огыт му.

Тидэ шотышто курс шуко шагал тарватышым ыштэн кэртэш, күлэш корным ончыктэн пуа. Тидэ ик шот.

Вэс могырым тыгай ик жаплан гына почмо курс дэнэ сэрлагаш ок лий. Сылнэ мутым возаш төчышө ыrvэзэ-влакым утларак туныкташ төчаш күлэш—нуным литэратурный Вузлаш колтыман, тунэмашышт йоным ыштэн, утларак стипэндийым пуман: тунэмышт, кушкышт, ончык кайышт. Тэнийэ тыгай жап—адэмын ик түрлө пашалан шупшылт шогымыжо (рушла—талант, дорованист) шиждэгызэ йомын ынжэ код—калыклан пайдам пужо, у илышым сотсиализмым ышташ полшыжо.

Адак умбакыжэ шотыштэм „У Вий“ күдын литэратурный консультатсийым погаш лийэш. Возаш тунгалшэ писатель-влаклан методологий шотышто. моло шотыштат могай кнагам лудшашым, мо нэргэн кушто сайрак каласэн пумо, могайрак сай кнага угыч лэктын (критика ма, бэлэтристика ма) тудым ончыктэн пужо.

Ончыл паша йып йамдылымэ паша—кугу паша, тидым кэч кдат умыла. Марий литэратур паша йын йамдылымэ шотышто күшнө ойлымо курс тунгэш кычкалтшэ.

Шабдар Осып

Инв. № 3

Рэдаксэ коллэгий члэн-влак: { Г. И. Голубкин.
С. Г. Чавайн.

ВАШ МУТ.

Журналыш пурташ огыт кэлшэ:

Почэла мут-влак.

С. Тоймэт, — Муро, Илан Йапык — Йалын вашталтмыжэ, Марий йал, Күтүчө, Тугак эрта мо ўмырна? Газэт налаш мый ўжам, Йара ок лий пашана, Ала мо толэш. Сэргэй М.— Жап эртэн, Колкозышко, Йамдылалтам, Танэмлан, Эрэ ончык кайэна, Ойган рвэээ, Кэнэж кас, Сатыштэ, Йобратымэмлан, Тунэмза, волгыдышко лэкса, Волгыдо Корно, Ончыко; Акрэйи — Йошкар-Олалан, Асан И — Марий пролетар поэтлан. Муро, Эй мландэ, Кэнэж сүрэт-влак; И. П. Пэт.— Марий ончык кожганалт, Пайрам годым, Такмак-влак.

Ойлымаш-влак.

КамоЙ Мэтрэ, — Ит шолышт, Сэргэй Йапык, — У йўла, Ильминов В.— Тулык Элэксэй, Моисеев В.— Ильна дэн Вэрка, Ойган Л.— Ольук, Никифоров Е. П.— Мужэдшэ Самсон, Мыскара-влак, Митушын— Ўдыр чойа, качэ чойна, А. Осып — Кунам гын эрык шочэш, Осал паша вэрч, Пойан, нужна корногыч коранг, Иртыганов В.— Йбсб илышгыч у илышыш, И. М. Каменский— Уш пурьш, Микишев Д.— Митъя пашам кычалэш, И. Пэт.— Ильэн, Акрэйи, — Туныктышт, Очийэв О.— Йалозанлык арчэл, Аксымат К.— У вий сыгыш,

Паймэт А.— Агроном сэгыш, Д. Микишев, — Митан илышыжэ.

Пиэс-влак.

Чумаков Г. П.— Йорло кулакым сэнга, А. Волков, — Мутар— кугу логар, тулачэ— кугу лачэ, Йэр Йыван, — Йўд пирэ. Пэтров С.— Лўдшб мэранг— С. Сайран— Ожнысо дэн кызытсэ, Юзыкайи— Имнэ поч, Очийэв П. О.— Чыла йвмын вэрч, Шотдымо Ондрэ.

П. Шинчанлан. „Нужна ий“ лўман ойыл-машэт журналыш савыкташ ок кэлшэ. Кўчўкшб тыгай: шонымэтым кўлэш сэмын виктарэн сэнгэн от ул. Шонымашэт пэш кугу улмаш, вийэт шутэн огыл-Ончычшо сайын тўнгалынат, йылмэтат куштылго, умбакыжэ орканэнрак вознат ала мо, — йылмэтат пужлаш тўнгалын, шонымэтымат раш каласэн моштэн от ул. Лдак йошкар чэрнила дэн вознат да лудаш пэш нэлэ. Ончыклан тыланэт тыгай кангашым пуэна: возэн шого, возымэтым ит кудалтэ, эркын-эркын вийнышашлык улат. Икканаштэ кужу ойлымаш возаш ит пиж, — сэнгэн от кэрт. Пўрвойрак изирак ойлымашым возаш кўлэш. Вара-вара, вийнымэ сэмын, кугу ойлымашланат пижын кэртат. Йошкар чэрнила дэн возаш эскэрэ, шэм чэрнила дэн возо.

„У вий“ почэла мутэтат ок кэлшэ.

Рэдаксэ.

„У ВИЙ“

Тылчэ йыда лэкшэ, сылнэ мутан, сўрэтан журнал.
1930 ийыштэ

1930 ийлан „У Вий“ журнал ак:

Ик посна №	— 25 ур.	Куд тылзылан	1 т. 50 ур
Кум тылзылан	— 75 ур.	Ик ийлан	3 т. —

— Оksam тыгай адрес дэнэ колтыман: —

г. Йошкар-Ола, Марийскому Областному Издатэльтву.

Кантонлаштэ почтышто, письмоносэц-влакат подпискым налыт.

МАРИЙ КУНДЭМ КНАГА ЛУКШО ПӨЛКА 1930 ийыштэ тыгай кнага-влакым луктын:

Политик литератур.

И. Сталин. ВКП(б)-ыштэ пурла вэк лупшал-тыштын теорийышт нэргэн	20 ыр.
Феликс Кон—Комунист могай лийман	20 ыр.
Свэрдлов лүмэш почмо комунивэрситэтыштэ тунэмшэ-влакын йодмыштлан Сталин йолташын умылтарымыжэ	1 ыр.
Марий кундэмысэ комсомоллан Йугослав комсо-лын рапыртшэ	30 ыр.
Феликс Кон. Ленинын сугынбыжым партий кузэ шуктэн шога	5 ыр.

Сар пашалан йамдылалтмэ нэргэн.

Н. Кузьмин. Пашачэ рвээз-шамыч, сар пашалан тунэмза!	15 ыр.
А. Гладун. Батрак йошкар армий командир лийжэ.	5 ыр.

Совет паша.

С. Любимова. Советын илыш сэксийжэ.	20 ыр.
А. Йэнукидзэ, Акимов, П. Зайтсэв йолташ-влакын статьяшт. Йал совет паша.	

Пропсойуз паша.

Э. Шахновский. Батрак аралымаш	10 ыр.
М. И. Архипов. Күтүчын пашажэ	12 ыр.
К. Шувайэв. Батрак илыш дэнэ колэктив паша	8 ыр.

Йал озанлык.

В. Молотов. Колкоз вэк савырныман	6 ыр.
В. Молотов. Колкоз кушмо нэргэн	12 ыр.
Колкоз паша: И. Сталин. Куштылгын ончыко каймэ дэнэ вуй савырнымаш	
Йал озанлык артэлын примэрный уставшэ	
Колкозын икийаш ұдышаш примэрный-паша програмыжэ.	
Колкозлаштэ паша дисциплиным чот вийангэна М. И. Калинин дэн А. Йэнукидзэ. Сплошной колэктивизатсэ да совет паша	10 ыр. 15 ыр.
П. Я. Гуров. Колкозым мо йөн дэнэ ыштыман	20 ыр.
Йэлэна Кратчэнко. Колкоз ұдрамашлан кугу пайдам пуа	15 ыр.
И. Сталин. Колкозник йолташ-влаклан ваш муг Вэрласэ түкыдымё страковой урлыкаш шурно анык (законла дэн күштымаш-влак)	5 ыр.
Йал — озанлык паша посэлковый ушэмын уставшэ	2 ыр.
С. И. Шороков. Угольам, кольам кузэ пытарыман	7 ыр.
Йаковльэв. 1930—31 ийлан ыштымэ й. оз. налогоышто могай у шот ышталтын	5 ыр.
К. П. Ер-в. Вольыклан пижшэ чэр-влак	12 ыр.

Тазалык аралымэ нэргэн.

Д-р В. П. Балашников. Чэрлым мөнгыштө кузэ ончыман	12 ыр.
Д-р С. Кунин. Пижшэ чэр ваштарэш крэ-далмаш	6 ыр.
М. Грибэрг. Азам йөн дэн малтыза	10 ыр.
В. С. Соловйов. Кресаньык илышыштэ түр-лө энгэк лиймэ годым эн пэрвойжо кузэ полшыман	15 ыр.
Я. Трахман. Шэдрам күзэ сэнэна	6 ыр.
И. Е. Майзэль. Изи йочам түрлө чэр дэч кузэ утарыман	10 ыр.
И. Залкинд. Айдэмым азаж годымак арун илаш туныктыман	10 ыр.
М. Д. Вэровкина. Иэграфова—Ўдрамаш, шкэ тазалыкэтым аралэ	15 ыр.
Д-р Н. К. Митропольский. Бабушка огыл, акушэркэ лийжэ	10 ыр.
Мўшкыран. Ёдрамашлан мом шинчыман	5 ыр.

Туныктымо.

Н. Кулишэр—Бульцэльман. Молан йочам вурсаш, кыраш ок лий	10 ыр.
Школ дэч ончыч туныктымо	5 ыр.
Кармазин Г. Г. дэнэ Смирнов В. А. Тў-налтыш кнага 1-жэ ужаш	30 ыр.

Сылнэ мутан литератур.

„У вий“ журнал 8 номыр	
„Пионьэр йўк“ журнал 4 номыр	
Замойский. Төра лупш (йочалан ойлымаш)	8 ыр.
С. Г. Чавайн. Илышэ вўд (пиэс)	45 ыр.
Тудынак. Кён вэрч (пиэс)	45 ыр.
Л. Н. Толстой. Пычкэмыж кэртэ (пиэс)	35 ыр.
Шабдар О. Ёдрамаш корно (повэсть)	50 ыр.

Түрлө кнага.

„Пятилетка в четыре года“ зайомым йаллаштэ кузэ, мо шот дэн шарымэ нэргэн.	
ОДН ушэмлан шошо ага кампаньэ эртарымэ годым могай пашам ыштыман	3 ыр.
Марий кундэмысэ озанлык дэн культур 5 ийаш план	2 тэнт

Рушла возымо.

М. Н. Янтемир. Описание Области. Тор'яль-ский к-н.	
Программа описания деревни М.А.О.	
Положение по строительству машинно-конных станций (колонн)	
Организация труда и правила внутреннего ра-спорядка в колхозах	25 коп.
Пятилетний план хозяйства и культуры МАО	2 руб.
В. М. Васильев. Методические указания по преподаванию марийского языка немарийцам по прямому, беспереводному методу.	